

KTTO EKONOMİ BÜLTENİ

2022 III. ÇEYREK
Temmuz - Ağustos-Eylül

KTTO EKONOMİ BÜLTENİ

SAYI: 9

DÖNEM: 2022 3. ÇEYREK

KIBRIS TÜRK TİCARET ODASI

Adres: 90, Bedrettin Demirel Caddesi, Lefkoşa - KKTC

Tel.: 0392 228 37 60 Faks: 0392 228 30 89

E-Posta: ktto@ktto.net

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER	2
TABLolar	2
1. YÖNETİCİ ÖZETİ	3
2. KÜRESEL EKONOMİK GÖRÜNÜM.....	5
3. KKTC, TÜRKİYE VE GKRY EKONOMİLERİNİN GÖRÜNÜMÜ	7
3.1. Büyüme.....	7
3.2. İstihdam.....	9
3.3. Dış Ticaret Dengesi	11
3.4. Enflasyon.....	13
3.5. Bütçe	15
3.6. Bankacılık	19
3.7. Turizm.....	21
4. REEL SEKTÖR DESTEKLERİ.....	23
5. PİYASALARDAKİ GELİŞMELER	26
5.1. Döviz	26
5.2. Petrol Fiyatları.....	26
5.3. Faizler	27
6. YAPISAL REFORM GÜNDEMLERİ.....	28
7. KTTO POLİTİKA ÖNERİLERİ	30

GRAFİKLER

Grafik 1: Küresel Ekonomik Görünüm Tahminleri	5
Grafik 2: İşsizlik oranı (%).....	6
Grafik 3: Karşılaştırmalı Büyüme Oranları (%).....	8
Grafik 4: Karşılaştırmalı Kişi Başına Düşen GSYİH (ABD Doları)	9
Grafik 5: Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları (%).....	10
Grafik 6: Karşılaştırmalı Genç İşsizlik Oranları (%).....	10
Grafik 7: Karşılaştırmalı İstihdam Oranları (%).....	11
Grafik 8: Karşılaştırmalı İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%).....	12
Grafik 9: KKTC İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)	12
Grafik 10: Türkiye İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)	13
Grafik 11: GKRY İthalat ve İhracat Seyri (Mil. Avro)	13
Grafik 12: Karşılaştırmalı Enflasyon Oranları (%).....	14
Grafik 13: KKTC'nin Enflasyon Gelişim Seyri (%)	15
Grafik 14: Karşılaştırmalı Bütçe Açığının GSYH'ya Oranı (%)	16
Grafik 15: KKTC Mahalli Gelirlerin Yerel Giderleri Karşılama Oranı (%).....	16
Grafik 16: KKTC'de Yerel Açık - GSYİH Oranı (%).....	18
Grafik 17: Kredi/Mevduat Oranı (%).....	21
Grafik 18: KKTC Gelen Yolcu, Konaklama ve Geceleme (2019-2022).....	21
Grafik 19: 2011-2022 Ortalama Döviz Kurları	26

TABLOLAR

Tablo 1: KKTC'nin 2021 Dış Ticaret Dengesi	12
Tablo 2: İhraç Edilen Başlıca Ürünler	12
Tablo 3: İthal Edilen Başlıca Ürünler	12
Tablo 4: Türkiye'nin 2021-2022 Dış Ticaret Dengesi	13
Tablo 5: GKRY'nin 2021-2022 Dış Ticaret İstatistikleri	13
Tablo 6: Ana Mal Grupları Değişim (%).....	15
Tablo 7: 2021-2022 II. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla.....	17
Tablo 8: KKTC'de 2022 İkinci Çeyrek Sonunda Bazı Gelir Kalemlerindeki Performanslar (%)	17
Tablo 9: GKRY 2021 ve 2022 Yılı Ocak-Haziran Bütçe Gelir ve Giderleri.....	19
Tablo 10: Bankacılık Aktif/Pasif Bilançosu (Mil. TL).....	20
Tablo 11: Aktif/Pasif Bilançosu (Değişim, %).....	20
Tablo 12: Toplam Krediler (Milyon TL).....	20
Tablo 13: Toplam Krediler (Değişim %).....	20
Tablo 14: Toplam Mevduatlar (Milyon TL)	21
Tablo 15: Toplam Mevduatlar (Değişim %).....	21
Tablo 16: KKTC Merkez Bankası Yıllık Mevduat Faiz Oranları (%)	27
Tablo 17: KKTC Merkez Bankası Yasal Karşılıklara Uygulanan Faiz Oranları (%)	27

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

Son iki yıldır, daha önce yaşanılmayan ve geleceğe yönelik öngörü yapılmakta zorlanılan bir süreç yaşanmaktadır. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda, küresel büyümeye yönelik endişeler devam etmektedir. Rusya-Ukrayna savaşı, ülke ekonomilerini derinden etkilerken, Çin'in sıfır Kovid politikası çerçevesinde karantina uygulamaları başta değerli materyaller olmak üzere piyasaları olumsuz etkilemektedir.

Yaşanan bu olumsuzluklar nedeniyle enerji ve emtia fiyatları bu dönemde de yüksek seviyelerde seyretmektedir. Bu durum, ülkelere ilave ekonomik maliyetler yaratmakta ve yatırım ile üretim kararlarını olumsuz etkilemektedir. Bu koşullar altında, küresel büyümenin 2022 yılında belirgin şekilde ivme kaybedeceği ve yaşanan bu küresel mali krizin 2001 yılından sonra en zayıf büyüme profilini oluşturduğu değerlendirilmektedir.

Ekonomik dalgalanmalara karşın, uluslararası kuruluşlar küresel büyüme tahminlerinde olumlu beklentiler ortaya koymaya devam ederken, büyüme tahminlerini aşağı yönlü revize etmektedir. OECD, IMF ve Dünya Bankası'nın, 2022 yılı birinci çeyreğinde 2022 yılı sonu için büyüme öngörülerini sırasıyla %4,5, %4,4 ve %4,1 iken, ikinci çeyrek sonunda büyüme tahminleri sırasıyla %3, %3,2 ve %2,9 olmuştur. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise OECD, IMF ve Dünya Bankası 2022 yılı sonu için büyüme tahminlerini değiştirmeyerek, bir önceki çeyrek seviyesinde tutmuştur.

Tedarik zincirindeki kırılmalar ve küresel olarak artan enflasyon ortamı ülke ekonomilerini olumsuz etkilemektedir. Yaşanan dalgalanmalara karşı rotayı doğru belirlemek için yapısal tedbirler ile destek

paketlerinin etkin ve verimli bir şekilde planlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Enerjiden emtiaya, hammadde den lojistik maliyetlere kadar fiyatların arttığı bu dönemde, KKTC ekonomisi de olumsuz bir tablo çizmektedir. Bu bağlamda, orta vadede, dayanıklılık sağlayıcı ve toparlanmayı hızlandırıcı politikaların belirlenmesi önümüzdeki sürece ışık tutacak imkan sağlayacaktır.

Kovid-19 salgınından derin bir şekilde etkilenen KKTC ekonomisi, İstatistik Kurumu verilerine göre, 2020 yılında %16,2 oranında daralmıştır. 2021 yılında toparlanma yaşayarak %3,9 oranında büyüme göstermiştir. 2022 yılı büyüme rakamları ile ilgili henüz bir tahmin çalışması yayımlanmamıştır.

2021 yılında aşılamanın artması ve ekonominin görece hareketlenmesi, işsizlik rakamlarının yeniden tek haneli rakamlara düşmesini sağlamıştır. **2021 Hanehalkı İşgücü Anketi'ne göre, KKTC'deki işsizlik oranı %7,8 olarak hesaplanmıştır.** KKTC'de istihdam oranı 2019 yılında %48,1 iken; 2020 yılında pandeminin etkisiyle %45,9'a ve 2021 yılında ise %40,4'e gerilemiştir. **2021 yılında işsizlik oranı azalırken, istihdam oranının da azalmış olması, işgücüne katılma oranının önemli ölçüde azalmış olmasından kaynaklanmaktadır.** KKTC'de 2020 yılında işgücüne katılım oranı %51,1 iken; 2021 yılında %43,8'e gerilemiştir. **KKTC'deki genç işsizlik oranı ise %21,4'tür.** 2022 yılı için Hanehalkı İşgücü Anketi henüz yayımlanmamıştır.

2020 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %8,2 ile 2010 yılından sonra en yüksek oranına ulaşmıştır. 2021 yılında ise ihracatın ithalatı karşılama oranında önemli bir ivme olduğu görülmektedir. **2021 yılı ilk**

çeyreğinde %17,4'e yükselen bu oran, yaz aylarında tedbirlerin gevşemesi, talepteki artış ve dolayısıyla ithalatın artmasıyla, 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda %8,5'e gerilemiş ve 2022 yılı sonunda ihracatın ithalatı karşı-lama oranı %8,2 olarak gerçekleşmiştir. KKTC Ticaret Dairesi, 2022 yılı ticari verilerini henüz yayımlamamıştır.

2020 yılı sonunda %15,03 oranında gerçekleşen enflasyon, 2021 yılında yükselen emtia ve navlun fiyatları ile Türk Lirası'nın yüksek değer kaybı sonrasında önemli ölçüde yükselmiştir. 2021 yılı sonunda yıllık enflasyon %46,09'a ulaşmıştır. **2022 yılı birinci çeyrek sonunda yıllık enflasyon %83,19'a, ikinci çeyrek sonunda %110,42'e ve üçüncü çeyrek sonunda yıllık enflasyon %120,32'ye kadar yükselmiştir.** Sonuç olarak, KKTC ekonomisi, 1994 yılından itibaren en yüksek enflasyon rakamı ile karşı karşıya kalmıştır.

KKTC bütçesi, pandemi nedeniyle ciddi bir yük altına girmiştir. KKTC'de mahalli gelirlerin yerel giderleri karşı-lama oranı 2018 yılında %101 seviyesine çıkarken, 2019 yılında %96, 2020 yılında ise %87 seviyesine kadar gerilemiştir. 2021 yılında ise bu oran %85,3 olarak hesaplanmıştır. **2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda KKTC'de mahalli gelirlerin yerel giderleri karşı-lama oranı %95,9'e yükselmiştir.**

Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 2021 yılında da artmaya devam etmiştir. 2021 yılı sonunda %57,4 artışla 79 milyar 643 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise aktif büyüklük 109 milyar 134 milyon TL'ye ulaşmıştır. Toplam brüt krediler son çeyrekte %4,2 ve son bir yılda ise %58,2 oranında artarak, 50 milyar 868 milyon TL olmuştur. Mevduatlar ise son çeyrekte %11,9 ve son bir yılda %85,6 artarak, 90 milyar 576 milyon TL olmuştur. Türkiye ve diğer gelişmiş ülkelere göre düşük olan kredi mevduat oranı ise 2022 yılı üçüncü çeyrekte %56,2 ile en düşük düzeye

gerilemiştir. Bu durum pandeminin ve ardından yaşanan ekonomik sorunların KKTC ekonomisini yavaşlattığını göstermektedir.

Pandemi ile birlikte turizm sektörü, diğer ülkelerde olduğu gibi KKTC'de de zor günler geçirmektedir. 2021 yılında aşı-lamanın artması ile hareketlenen turizm sektöründe, gelen yolcu sayısı bir önceki yıla göre %42 oranında artmasına rağmen beklenen ivmeyi yakalayamamıştır. 2022 yılı ile birlikte pandeminin etkisinin iyice azalması turizm sektörünü olumlu etkilemiştir. **2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda bir önceki yılın aynı dönemine göre gelen yolcu sayısı %193,5, konaklama sayısı %198,5 ve geceleme sayısı %237,9 oranında artış göstermiştir.**

Türkiye, 2009 yılı sonrası kesintisiz büyüme eğilimini, 2020 yılında %1,8 oranında reel artış kaydederek devam ettirmiştir. 2021 yılında ise Türkiye ekonomisi, %11 oranında büyüyerek toparlanmanın güçlü biçimde sürdüğünü göstermiştir. Ancak, 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda, para politikasındaki belirsizlikler ve döviz rezervlerindeki azalma dövizde ciddi dalgalanmalara neden olmuş ve bu durum fiyat istikrarsızlığı ve yüksek enflasyona yol açmıştır. TÜİK verilerine göre, Türkiye 2022 yılı ikinci çeyreğinde %7,6 oranında büyüme göstermiştir.

Pandemi nedeniyle 2020 yılında %5,1 küçülen GKRY ekonomisi, 2021 yılı sonunda %5,5'lik bir büyüme göstermiştir. GKRY'nin 2020 yılında ülkeye gelen turist sayısı ve turizm gelirleri büyük oranda düşmüştür. Ancak, 2021 yılı itibarıyla turist sayısında ve turizm gelirlerinde artış olduğu gözlemlenmiştir. GKRY ekonomisi, 2022 yılı ikinci çeyreğinde %5,8 oranında büyüme kaydetmiştir.

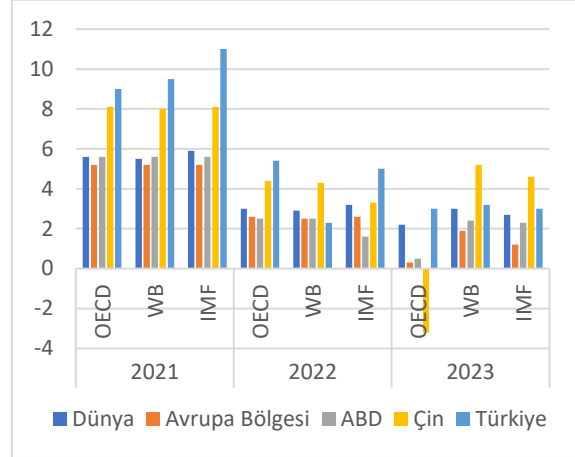
2. KÜRESEL EKONOMİK GÖRÜNÜM

2022 yılı üçüncü çeyreğinde, Rusya-Ukrayna savaşı küresel ekonomik riskleri artırmaya devam etmektedir. Savaş nedeniyle, emtia ve gıda fiyatları artmakta, arz güvenliği sarsılmakta ve küresel çapta finansal dalgalanmalar ve politik belirsizlikler oluşmaktadır. Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar da küresel ekonomi açısından belirsizliklere yol açmaktadır. Ayrıca, pandeminin ilk dönemlerinde uygulanan yoğun devlet teşvik ve desteklerinin azalması küresel toparlanmanın hızını kesmektedir.

Savaş ile birlikte artan emtia fiyatları enflasyonist ortam oluşturmakta ve ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir. IMF'nin raporuna göre enflasyonun 2022 yılında yükselme eğiliminde olacağı beklenmektedir. Raporda, önümüzdeki dönem içerisinde, arz zinciri kısıtlarının artarak devam edeceği ve arz-talep dengesizliğinin yoğunlaşacağı öngörülerek yüksek enflasyon ortamının kalıcı olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, gelişmiş ülkelerin merkez bankalarının politika faiz oranlarını artırarak sıkılaştırıcı para politikalarını devam ettireceği yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Sonuç olarak, küresel büyümenin 2022 yılında belirgin şekilde ivme kaybedeceği ve yaşanan bu küresel mali krizin 2001 yılından sonra en zayıf büyüme profilini oluşturduğu değerlendirilmektedir. OECD, IMF ve Dünya Bankası 2021 yılı sonunda küresel büyümenin sırasıyla %5,6, %5,9 ve %5,5 olacağını tahmin etmiştir. 2022 yıl sonu öngörülleri ise sırasıyla %3, %3,2 ve %2,9'dur. Grafik-1'de OECD, Dünya Bankası ve IMF'nin 2021, 2022 ve 2023 yılı için dünya geneli, AB, ABD, Çin ve Türkiye için büyüme tahminleri görülmektedir.

Grafik 1: Küresel Ekonomik Görünüm Tahminleri

Kaynak: OECD, World Bank, IMF

Rusya'nın, yaptırımlar ve Avrupa ülkelerinin enerji ithalatını kısmaya kararları nedeniyle ciddi bir küçülme içerisinde olacağı değerlendirilirken; Ukrayna ekonomisi için çift haneli bir daralma öngörülmektedir. 2022 yılında özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik aktivite kaybının daha fazla hissedilebilir olacağı düşünülmektedir.

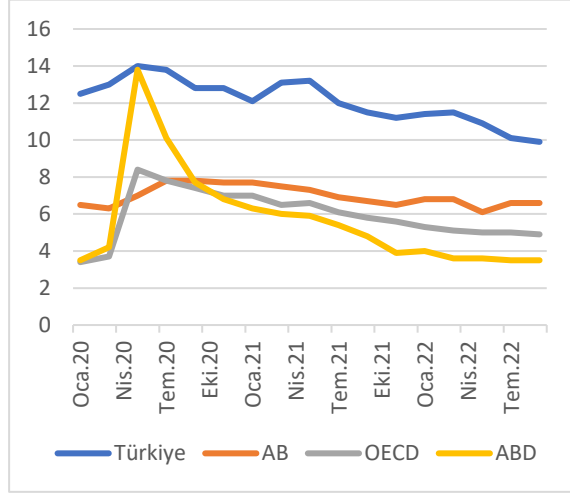
İçinde yaşadığımız bu olumsuz koşullar, küresel ticarete de performans kayıplarına neden olmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) Ağustos ayı raporunda, küresel mal ticaretinin 2022 yılının ikinci çeyreğinde büyümeye devam ettiği, ancak büyüme hızının ilk çeyreğe göre daha yavaş ve zayıf kaldığı belirtilmiştir. Raporda, 2022 yılı için küresel mal ticareti büyüme tahmini %4,7'den %3'e indirilmiştir.

Kovid-19 salgınının başlamasıyla, 2020 yılı ilk yarısında birçok sektörün kısmen veya tamamen kapanması sonucunda işgücü piyasaları olumsuz etkilenmişti. 2022 yılı ilk çeyreğinde ekonomik aktivitenin yeniden sağlanması ve bir önceki yıla kıyasla toparlanmaların yaşanması iş gücü piyasaları da olumlu etkilemiştir. Ancak, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) önümüzdeki dönem

için yaşanabilecek ekonomik ve politik riskler nedeniyle işsizlik oranlarının tekrardan artışa geçebileceği üzerinde durmaktadır. Ayrıca, ILO'nun Ağustos ayında yayımlandığı rapora göre, kötüye giden işgücü piyasası koşulları, hem yeni istihdam yaratılmasını hem de mevcut işlerin kalitesini etkilemektedir.

6

Grafik 2: İşsizlik oranı (%)

Kaynak: OECD, World Bank, IMF

Grafik 2'den de görüleceği üzere, işsizlik oranlarında seçilmiş ekonomilerde 2020 yılının ilk çeyreğinde salgın kaynaklı artışlar meydana gelmiştir. Küresel ekonomik aktivitelerin toparlanma göstermesi ile işsizlik oranları düşüş göstermiştir. Ancak, 2022 yılı üçüncü çeyreğinde işgücü piyasası toparlanma eğilimi gösterse de salgın öncesi dönemi yakalayamamıştır.

3. KKTC, TÜRKİYE VE GKRY EKONOMİLERİNİN GÖRÜNÜMÜ

2022 yılı Şubat ayında, Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilimin savaşa dönüşmesi yeni bir küresel krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artan enerji emtia fiyatları, küresel belirsizlik ortamı ile ithalat ve uluslararası gıda fiyatlarındaki artışlar, dünya genelinde oluşan tarımsal kuraklık, tedarik sürecinde süregelen aksaklıklar ve taşımacılık maliyetlerindeki yüksek seyrin devam etmesi ile birleşince küresel enflasyon kaçınılmaz olmuştur.

İçinden geçtiğimiz bu olumsuz ekonomik süreçte, ekonominin dengelenmesi için atılacak adımların sağlamlığı oldukça kritiktir. Piyasalara destek olmak ve panik havasını yatıştırmak adına hızla aksiyon alan merkez bankaları, likidite koşullarını hızlı genişleterek ekonomik darboğazın likidite krizine dönüşmemesini sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda küçülme sürecini de frenleyici bir unsur niteliğindedir. İşletme ve sektörlerin bu desteklerin olmadığı bir süreçte gösterebilecekleri performansın çok daha sınırlı olacağı bilinmektedir. Politika destekleri önemli bir role sahip olup, politika desteklerinin devam etmesi risk görünümünün gidişatı üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

Navlun ve emtia fiyatlarında yaşanan artış ile Türk Lirasında yaşanan değer kayıpları, KKTC ekonomisindeki kırılganlıkları artırmakta ve yeni riskler oluşturmaktadır. Yaşanan bu dalgalanmalara karşı henüz net ve öngörülebilir yapısal tedbirler alınamamıştır.

2022 yılı için öncelikli temennimiz, ekonomik açıdan belirsizliklerin ortadan kalkması ve dolayısıyla öngörülebilirliğin artarak istikrar ortamının yakalanmasıdır. Diğer yandan, arzu ettiğimiz bu ortamın sağlanmasına yönelik yapısal reformların bir an önce

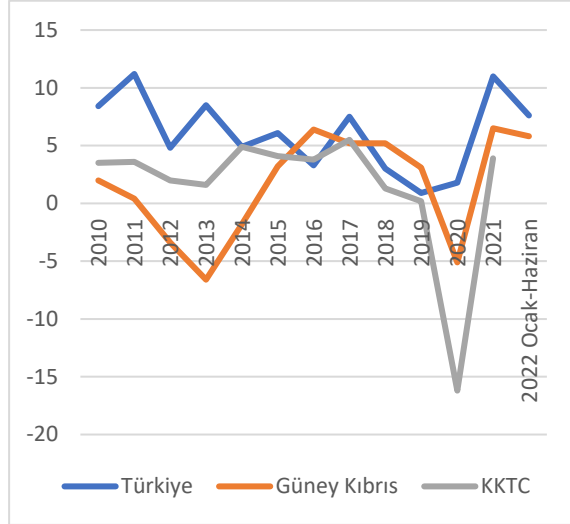
hazırlanıp yürürlüğe konması temenni edilmektedir.

2020 yılında daralan küresel ekonomiye rağmen, Türkiye ekonomisi kredi ağırlıklı genişletici politikalar sayesinde %1,8 oranında büyümüştür. 2021 yılında ise %11 oranında büyüme göstermesine karşın, navlun ve emtia fiyatlarındaki artış ile Türk Lirası'nın aşırı değer kaybetmesi girdi maliyetlerini artırmakta ve Türkiye ekonomisi için ekonomik riskler oluşturmaya devam etmektedir.

GKRY ekonomisi de Kovid-19 salgınından diğer tüm ekonomiler gibi olumsuz etkilenmiştir. 2020 yılında %5,1 oranında küçülen GKRY ekonomisi, 2021 yılında %5,5 oranında büyüme göstermiştir. Ancak başlayan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle oluşan olumsuz ekonomik koşullar, GKRY ekonomisi için de riskler oluşturmaktadır.

3.1. Büyüme

Son 10 yıllık KKTC, Türkiye ve GKRY ekonomilerindeki büyüme trendi incelendiğinde, KKTC ve Türkiye 2015 yılına kadar GKRY'den daha iyi ve istikrarlı bir performans sergilemiştir. GKRY ekonomisi, 2015 yılından sonra alınan tedbirlerle toparlanmaya başlamıştır. 2010-2019 dönemindeki 10 yıllık periyotta Türkiye, GKRY ve KKTC'nin büyüme ortalaması sırasıyla %5,86, %1,36 ve %2,98 olmuştur.

Grafik 3: Karşılaştırmalı Büyüme Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYPSTAT, TÜİK

Kovid-19 pandemisi nedeniyle, 2020 yılı üç ülke için de zor bir yıl olmuştur. Özellikle pandeminin zirve yaptığı ve kapanmaların olduğu ilk iki çeyrekte Türkiye, GKRY ve KKTC ekonomileri ciddi anlamda küçülmüştür. İlk iki çeyrekteki ekonomik durağanlık ve küçülme sonrası özellikle yaz aylarında ekonomik aktivitenin hızlanması, açılmaların ve mali desteklerin başlamasıyla ekonomik iyileşmeler üç ülkede de başlamıştır.

Pandeminin büyük etkisi altında geçen 2020 yılının tamamında, Türkiye, 2009 yılı sonrası kesintisiz büyüme eğilimini, %1,8 oranında reel artış kaydederek devam ettirmiştir.

2021 yılı birinci çeyreğinde %7,0 oranında büyüyen Türkiye ekonomisinin, 2021 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre %21,7 büyüdüğü açıklanmıştır. TÜİK verilerine göre, Türkiye ekonomisi 2021 yılının 3. çeyreğinde %7,4 ve 4. çeyreğinde %9,1 oranında büyüyerek toparlanmanın güçlü biçimde sürdüğünü göstermiştir. 2021 yılı tamamında, Türkiye ekonomisi %11 oranında büyüme kaydetmiştir.

TÜİK verilerine göre, 2022 yılı birinci çeyreğinde %7,3 oranında büyüme gösteren Türkiye ekonomisi, 2022 yılı ikinci çeyreğinde

%7,6 oranında büyümüştür. Bahsi geçen dönemde, kamu harcamaları %1,7 oranında büyümüştür. Sektörel bazda bakıldığında, finans ve sigorta faaliyetleri %26,6, bilgi ve iletişim faaliyetleri %5,3, hizmetler %18,1 ve sanayi %7,8 oranında büyümüştür. Tarım sektörü %2,9 ve inşaat sektörü %10,9 oranında küçülmüştür. Türkiye İstatistik Kurumu, 2022 yılı üçüncü çeyrek büyüme rakamlarını henüz açıklamamıştır.

IMF, Ekim ayında yayımlanan Dünya Ekonomik Görünüm Raporu'nda Türkiye için %4 olarak tahmin edilen 2022 yılı büyüme tahmini, %5 seviyesine çıkarmıştır. OECD ise Eylül 2022 döneminde yayımladığı "Ekonomik Görünüm" raporunda, Türkiye için 2022 yılı büyüme beklentisini %5,4'e yükseltmiştir.

Kovid-19 krizi ve beraberindeki karantina önlemlerinin bir sonucu olarak, GKRY'de ekonomi 2020 yılında %5,1 oranında küçülmüştür. Özel tüketimin 2020'de %3,9 ve yatırımın %2 düşmesi nedeniyle, iç talep üzerindeki etki, geçici gelir desteği önlemleriyle yalnızca kısmen hafifletilebilmiştir.

2021 yılının ilk çeyreğinde %1,6 oranında daralma gösteren GKRY ekonomisi, ikinci çeyrekte %12,8 ve üçüncü çeyrekte %5,2'lik bir büyüme göstermiştir. 2021 yılının dördüncü çeyreğinde ise GKRY ekonomisi %6,4 oranında büyümüştür. 2021 yılı tamamında, GKRY ekonomisi %5,5 oranında büyüme kaydetmiştir.

2022 yılı birinci çeyreğinde %5,9 büyüyen GKRY ekonomisi, ikinci çeyrekte %5,8 oranında büyüme kaydetmiştir. Bahsi geçen dönemde, pozitif büyüme gösteren sektörler "Oteller ve Restoranlar", "Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme", "Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıtların Onarımı", "Sanat, Eğlence ve Rekreasyon" ve "Diğer Hizmet Faaliyetleridir". 2022 yılı üçüncü çeyrek büyüme rakamları henüz açıklanmamıştır.

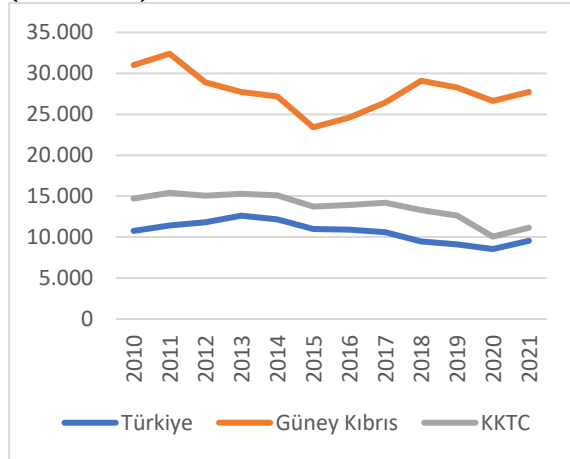
IMF, Ekim 2022’de yayınladığı raporunda GKRY için 2022 yılı büyüme oranı öngörüsünü %3,5 olarak revize etmiştir. Temmuz 2022’de Avrupa Komisyonu ise 2022 yılında GKRY ekonomisinin %3,2 oranında büyüyeceğini öngörmüştür.

KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre, 2020 yılında %16,2 oranında daralan KKTC ekonomisi, 2021 yılında %3,9 oranında büyüme göstermiştir. 2022 yılı büyüme oranı için ise henüz bir tahmin çalışması yapılmamıştır.

2022 yılı Şubat ayında Rusya-Ukrayna savaşının başlaması ve ardından Rusya’ya uygulanan yaptırımlar sonrası, enerji başta olmak üzere emtia fiyatlarındaki yükseliş ve küresel çapta oluşan enflasyon, KKTC ekonomisini de olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

KKTC, Türkiye ve GKRY’de kişi başına düşen milli gelirin gelişim trendi Grafik-4’te görülmektedir.

Grafik 4: Karşılaştırmalı Kişi Başına Düşen GSYİH (ABD Doları)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

KKTC’de kişi başına düşen GSYİH 2013 yılında 15.302 dolar ile nominal olarak en yüksek seviyesine ulaşmış iken, 2018 yılında dövizdeki artış nedeniyle 13.277 dolara düşmüştür. Kişi başına düşen GSYİH, 2019 yılında %5 ve 2020 yılında ise %20,5 azalarak 10.055 dolarına gerilemiştir. İstatistik

Kurumu, 2021 yılı için kişi başına düşen GSYİH’ı 11.129 dolar olarak açıklamıştır. 2022 yılı için ise henüz bir tahmin çalışması yapılmamıştır.

Türkiye’de kişi başına düşen GSYİH ise 2013 yılında 12.582 ABD Doları ile nominal olarak en yüksek seviyesine ulaşmış iken dövizdeki artış ve ekonomideki yavaşlama sebebiyle 2019 yılında 9.213 ABD Dolarına gerilemiştir. 2020 yılında pandeminin de etkisiyle daralan ekonomi sonucunda Türkiye’de kişi başına düşen GSYİH 8.599 ABD Dolarına gerilemiştir. 2021 yılında ise kişi başına düşen GSYİH 9.539 ABD Dolarına yükselmiştir.

GKRY’de 2010 yılında 31.023 ABD Doları olan kişi başına düşen milli gelir ekonomik kriz döneminde azalarak, 2015 yılında 23.354 ABD Dolarına düşmüştür. 2015 yılından itibaren ekonominin toparlanmasıyla birlikte 2019 yılına kadar sürekli artış gösteren kişi başına düşen milli gelir, 2019 yılında 27.858 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı rakamlarına göre ise GKRY’de kişi başına düşen milli gelir 26.785 ABD Dolarına gerilemiştir. 2021 yılında, GKRY’de kişi başına düşen milli gelir 27.715 ABD Dolarına yükselmiştir.

3.2. İstihdam

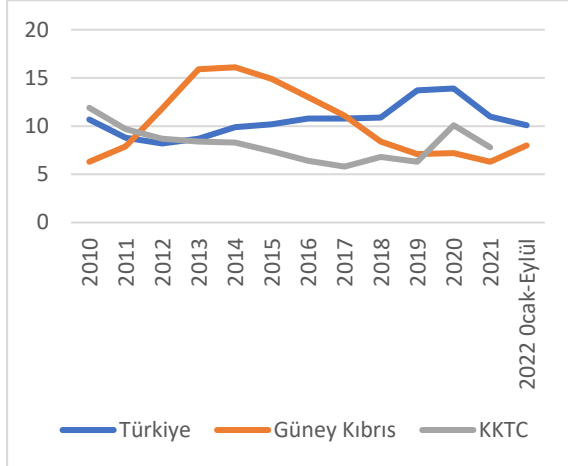
KKTC’de işsizlik oranı yıllık olarak açıklanmaktadır. 2020 Hanehalkı İşgücü Anketine göre, KKTC’deki işsizlik oranı 10 yıl sonra yeniden çift hanelere ulaşarak %10,1 seviyesine yükselmiştir. Kovid-19 salgını nedeniyle kapatılan sektörler ve sonrasında normalleşmenin zaman alması işsizliğin artmasına neden olmuştur. 2021 yılında aşılamanın artması ve ekonominin görece hareketlenmesi, işsizlik rakamlarının yeniden tek haneli rakamlara düşmesini sağlamıştır. 2021 Hanehalkı İşgücü Anketine göre,

KKTC'deki işsizlik oranı %7,8 olarak hesaplanmıştır.

Türkiye'de dalgalı seyreden işsizlik oranları 2011-2014 yılları arası çift haneli olarak gerçekleşmiştir. 2020 işsizlik oranı ise %13,2 olarak açıklanmıştır. Kovid-19 pandemi salgını sonrası, ekonomik hareketlenme ve toparlanmanın başlaması ile işsizlik oranı 2021 yılı sonunda %12 seviyesine gerilemiştir. 2022 yılı birinci çeyrek sonunda %11,5 olan işsizlik oranı, ikinci çeyrek sonunda %10,3'e ve üçüncü çeyrek sonunda ise %10,1'e gerilemiştir.

GKRY'de ise 2012 yılında çift hanelere çıkan işsizlik oranı 2014 yılında %16,1'e kadar yükselmiştir. Ekonominin 2015 yılından itibaren toparlanması işsizlik oranlarına da olumlu yansımış ve bu tarihten itibaren düşmeye başlayan işsizlik, 2019 yılında %7,1'e kadar düşmüştür. 2020 yılında ise pandeminin etkisiyle işsizlik tekrar yükselişe geçerek %7,6 olmuştur. 2021 yılında işsizlik oranı %6,3'e gerilemiştir. 2022 yılı Eylül ayı itibarıyla GKRY'de işsizlik oranı %8'e yükselmiştir.

Grafik 5: Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

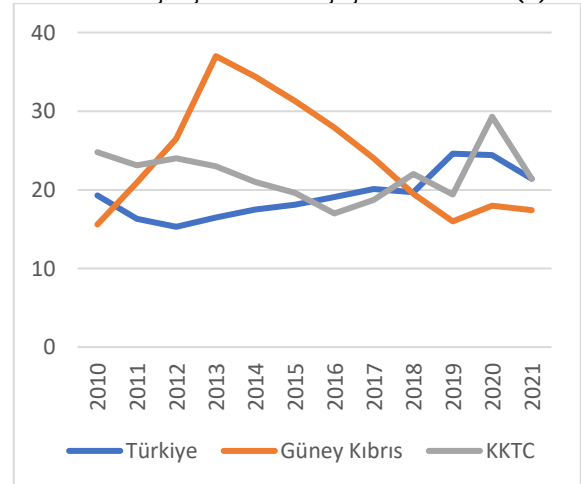
Grafik-6'da da görüldüğü üzere, KKTC'deki genç işsizlik oranı 2010 yılında %24,8 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılına kadar sürekli azalan bu oran, %17 ile dönemin en düşük oranı olarak kayıtlara geçmiştir. 2017 ve

2018 yıllarında tekrar artışa geçen genç işsizlik oranı, 2019 yılında bir miktar azalarak %19,4 olmuştur. KKTC'de genç işsizlik oranı 2020 yılında yaklaşık 10 puan artarak %29,3'e yükselmiştir. 2021 yılında ise genç işsizlik oranı %21,4'e gerilemiştir.

Türkiye'de de benzer şekilde genç işsizlik ciddi sorun oluşturmaya devam etmektedir. 2010-2016 yılları arasında %15 ile %20 arasında değişen genç işsizlik oranı, 2019'da %25,4'e kadar yükselmiştir. 2020 yılında bu oran %25,3 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı sonunda genç işsizlik oranı %21,4'e gerilemiştir. TÜİK verilerine göre, 2022 yılı birinci çeyreğinde %21,2 olan genç işsizlik oranı, ikinci çeyrekte %20,4'e ve üçüncü çeyrek sonunda ise %19,6'ya gerilemiştir.

2012-2015 yılları arasında ciddi bir ekonomik krizle karşılaşan GKRY'nde, genç işsizlik oranı 2013 yılında %38,9 ile rekor düzeye ulaşmıştır. 2016 yılından itibaren ekonominin toparlanmasıyla düşmeye başlayan genç işsizlik oranı, 2019 yılında %16,6 ile dönemin en düşük seviyesine inmiştir. Ancak, pandemiyle birlikte 2020 yılında bu oran %18,2'ye yükselmiştir. 2021 yılı sonunda GKRY'nde genç işsizlik oranı %17,4'e gerilemiştir.

Grafik 6: Karşılaştırmalı Genç İşsizlik Oranları (%)

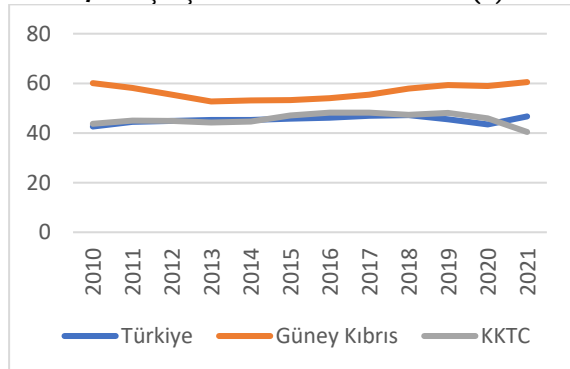
Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

KKTC’de istihdam oranı 2010 yılında %43,7 iken 2016 ve 2017 yıllarında %48,2’ye kadar yükselmiştir. 2018 yılında 0,9 puan düşen bu oran, 2019 yılında tekrar yükselerek %48,1 olmuştur. 2020 yılında ise yine pandeminin olumsuz etkisiyle %45,9’a gerilemiştir. 2021 yılında ise istihdam oranı gerilemeye devam ederek %40,4’e kadar düşmüştür. Son bir yılda işsizlik oranı azalırken, istihdam oranının da azalmış olması işgücüne katılma oranının önemli ölçüde düşüş yaşamasından kaynaklanmaktadır. KKTC’de 2020 yılında işgücüne katılım oranı %51,1 iken, 2021 yılında %43,8’e gerilemiştir.

Yine işsizlik kadar önemli olan istihdam oranı Türkiye’de AB ortalamasına ve diğer gelişmiş ülke ekonomilerine göre oldukça düşüktür. 2010 yılında en düşük oran olan %41,3’den sonra, 2011-2019 yılları arasında %43 ila %47 arasında dalgalanan bu oran, 2021 yılı sonunda %46,7 olarak gerçekleşmiştir. TÜİK verilerine göre, 2022 yılı birinci çeyrek sonunda %46,5 olan istihdam oranı, ikinci çeyrek sonunda %47,8 ve üçüncü çeyrek sonunda %47,6 olarak gerçekleşmiştir.

GKRY, istihdam oranı bakımından KKTC ve Türkiye’den daha iyi durumdadır. 2010 yılında %60,2 olan istihdam oranı, 2015 yılında %53’e kadar düşmekle birlikte, 2016 yılından itibaren tekrar artışa geçmiş ve 2019 yılı sonunda %58,5’e kadar yükselmiştir. 2020 yılında ise %57,9’a düşmüştür. 2021 yılı sonunda %60,5’e yükselmiştir.

Grafik 7: Karşılaştırmalı İstihdam Oranları (%)

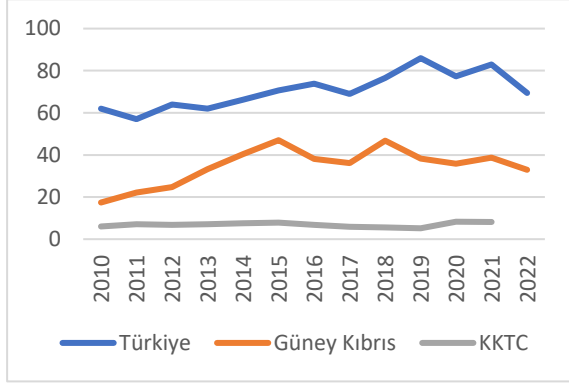
Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

3.3. Dış Ticaret Dengesi

KKTC’de, ihracatın ithalatı karşılama oranları 2010-2017 yılları arasında %6-7 civarında gerçekleşmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında bu oran daha da düşerek %5,5 olmuştur. 2020 yılında pandeminin turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkisi ve yükseköğretim öğrencilerinin ülkelerinde kalmayı tercih ederek uzaktan eğitim alması nedeniyle- dövizdeki artışa rağmen- ithalat azalmıştır. İthalattaki bu gerileme ihracattaki artışla desteklenince ihracatın ithalatı karşılama oranı dönemin en yüksek oranı olan %8,3’e yükselmiştir. 2021 yılı ilk çeyreğinde ihracattaki artış ve ithalattaki azalış nedeniyle bu oran son dönemin en yüksek oranı olan %17,4’e yükselirken, yaz aylarında tedbirlerdeki gevşeme, talepteki artış ve dolayısıyla ithalatın artması nedeniyle bu oranda düşüş gözlemlenmiştir. 2021 yılı sonunda ihracatın ithalatı karşılama oranı %8,2 olarak gerçekleşmiştir. KKTC Ticaret Dairesi, 2022 yılı ticari verilerini henüz yayımlamamıştır.

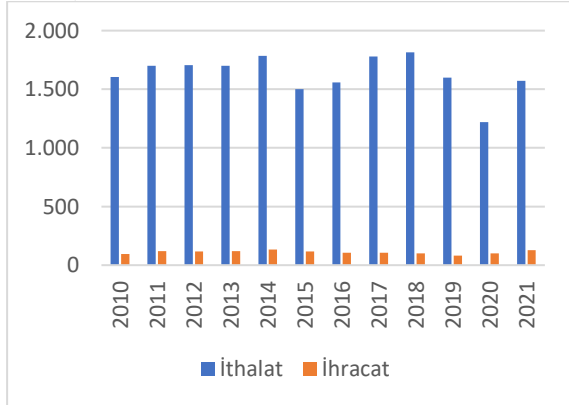
Türkiye’de ihracatın ithalatı karşılama oranı son 10 yılda artarak, 2019 yılında %86’ya kadar çıkmış ancak 2020’de %77,2’ye düşmüştür. 2021 yılı sonunda ihracatın ithalatı karşılama oranı %83’e yükselmiştir. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise bu oran %69,4 olarak gerçekleşmiştir.

GKRY’de ise 2010 yılında %17,4 olan bu oran, sürekli artarak 2018 yılında %46,8’e kadar çıkmıştır. 2019 ve 2020 yıllarında ise düşüş göstererek sırasıyla %38,2 ve %36,5 olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2021 yılı sonunda yükselerek %38,7’ye ulaşmıştır. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda bu oran %33’e gerilemiştir.

Grafik 8: Karşılaştırmalı İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

KKTC'de 2021 yılında ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre %27,2 oranında artış göstererek 128,6 milyon dolara yükselmiştir. İthalat ise aynı dönemde %19 oranında artış gerçekleştirerek 1.572 milyon dolara ulaşmıştır.

Grafik 9: KKTC İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

KKTC'de 2021 yılında ihracattaki artışa rağmen ithalatın da artmış olması, bir önceki yıla göre dış ticaret dengesinde iyileşme sağlamamıştır. Dış ticaret açığı 1.219 milyon dolardan 1.443 milyon dolara yükselmiştir.

Tablo 1: KKTC'nin 2021 Dış Ticaret Dengesi

	Ocak-Eylül 2020 (Milyon \$)	Ocak-Eylül 2021 (Milyon \$)	Değişim (%)
İhracat	82,6	106,8	29,3
İthalat	865,8	1,251	44,5
Dış Ticaret Dengesi	-783,2	-1.144	46

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

KKTC'de 2021 yılında en fazla ihrac edilen ürün 46,1 milyon dolar ile süt ürünleri olmuştur. Daha sonra 28,7 milyon dolar ile narenciye gelmektedir. Bu iki ürünün ihracattaki payı %58,2 gibi ciddi bir orandadır.

Tablo 2: İhrac Edilen Başlıca Ürünler

	2020 (\$)	2021 (\$)	Değişim (%)
1- Süt Ürünleri	44.293.300	46.134.401	4
2- Narenciye	27.411.969	28.730.283	5
3- Hurdalar	6.447.919	15.242.395	136
4- Fişenker ve Malzemeleri	1.147.311	14.796.324	1.190
5- Yumurta	1.441.024	3.711.530	158
6- Keçi Boynuzu (Çekirdek)	661.323	3.196.143	383

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

2021 yılında en fazla ithal edilen ürün 169,4 milyon dolar ile yakıt olmuştur. 2020 yılında pandemi nedeniyle alınan kapanma kararları sonrası azalan yakıt ithalatı, 2021 yılında bir önceki yıla göre %89 oranında artış göstermiştir. Taşıt araçları 110,7 milyon dolar ile diğer önemli bir ithal üründür. İnşaat demiri ithalatı ise aynı dönemde %65,5 artarak 50,7 milyon dolara ulaşmıştır. Bu durum, 2021 yılında inşaat sektöründeki canlanmayı göstermektedir.

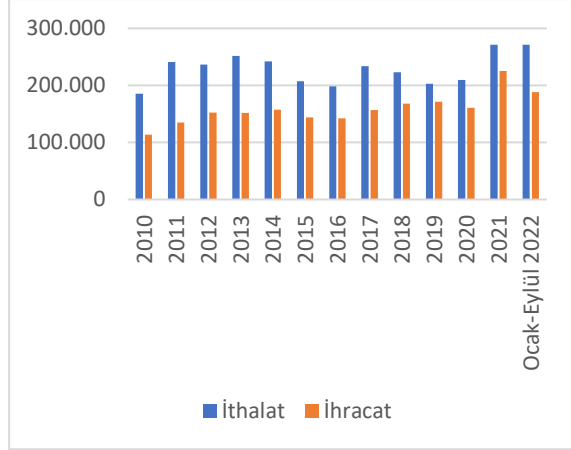
Tablo 3: İthal Edilen Başlıca Ürünler

	2020 (Milyon \$)	2021 (Milyon \$)	Değişim (%)
1- Yakıt	89.837.025	169.378.112	89
2- Taşıt Araçları	125.960.074	110.673.459	-12
3- İnşaat Demiri	30.664.348	50.744.492	65
4- Hayvan Yemleri	31.035.892	46.330.744	49,3
5- Konfeksiyon	29.429.222	34.764.130	18,1
6- Telefon Cihazları	28.225.404	29.675.034	5,1
7- İlaçlar	30.195.611	29.390.314	-2,7
8- Cep Telefonları	26.901.750	28.448.715	5,8
9- Alkollü İçkiler	18.057.361	28.403.797	57,3
10- Arpa	676.996	27.112.088	3.904,8

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

Türkiye’de 2022 yılı üçüncü çeyrekte gerçekleşen ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre %17 oranında artarak 188,2 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat ise aynı dönemde %40,4 oranında artarak 193,2 milyar dolardan 271,2 milyar dolara yükselmiştir.

Grafik 10: Türkiye İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Bu gelişmelerin etkisiyle dış ticaret açığı aynı dönemde 156,3 milyar dolara yükselmiştir.

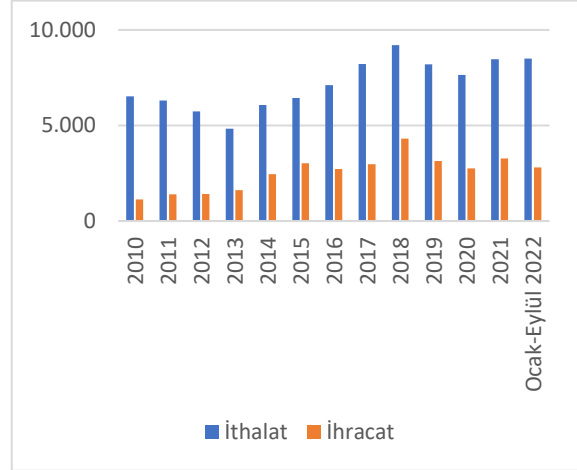
Tablo 4: Türkiye’nin 2021-2022 Dış Ticaret Dengesi

	2021 3. Çeyrek (Mil. \$)	2022 3. Çeyrek (Mil. \$)	Değişim (%)
İhracat	160.812	188.152	17
İthalat	193.235	271.249	40,4
Dış Ticaret Dengesi	-32.423	-83.097	156,3

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

2022 yılı üçüncü çeyrekte, GKRY’de ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre %28,2 artarak, 2 milyar 807 milyon Avro’ya yükselmiştir. İthalat ise bahsi geçen dönemde %35,7 artarak, 8 milyar 503 milyon Avro’ya ulaşmıştır.

Grafik 11: GKRY İthalat ve İhracat Seyri (Mil. Avro)

Kaynak: CYSTAT

GKRY’de dış ticaret açığı ise %39,7 artarak 4 milyar 78 milyon Avro’dan 5 milyar 695 milyon Avro’ya yükselmiştir.

Tablo 5: GKRY’nin 2021-2022 Dış Ticaret İstatistikleri

	2021 3. Çeyrek (Mil. Avro)	2022 3. Çeyrek (Mil. Avro)	Değişim (%)
İhracat	2.190	2.807	28,2
İthalat	6.268	8.503	35,7
Dış Ticaret Dengesi	-4.078	-5.695	39,7

Kaynak: CYSTAT

3.4. Enflasyon

2016 yılından itibaren çift hanelere yükselen KKTC enflasyonu, döviz artışının yaşandığı 2018 yılında %29,66 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yıl sonu enflasyonu ise %11,66’ya düşmüştür. 2020 yılında yaşanan pandemi ve yılın ikinci yarısında artan döviz, enflasyonu tekrar artırmış ve yılsonu enflasyon %15,03 olarak gerçekleşmiştir. Pandemi etkisinin sürdüğü 2021 yılında ise özellikle üçüncü çeyrekte artan navlun ve emtia fiyatları ile Türk Lirasındaki değer kaybı enflasyonu artıran faktörler olmuştur. 2021 yılı sonunda yıllık enflasyon %46,09’a ulaşmıştır. 2022 yılı birinci çeyrek sonunda %83,19’a ulaşan yıllık enflasyon,

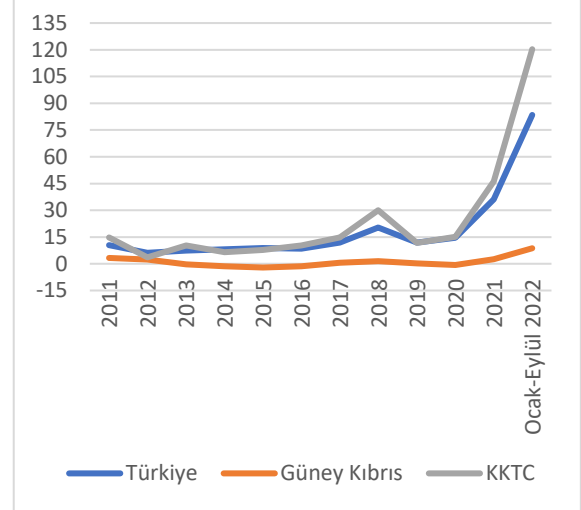
ikinci çeyrekte %110,42'e yükselmiştir. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise yıllık enflasyon %120,32'ye kadar yükselmiştir. 2022 yılı üçüncü çeyrek enflasyonuna aylık bazda baktığımızda Temmuz ayında enflasyon %5,21, Ağustos ayında %3,31 ve Eylül ayında %3,08 olmuştur.

Sonuç olarak, KKTC ekonomisi 1994 yılından itibaren en yüksek enflasyon rakamı ile karşı karşıya kalmıştır. 1994 yılından 2002 yılı ortalarına kadar yüksek seyreden enflasyon, daha sonraki yıllarda daha düşük seviyelerde seyretmiştir. Uzun yıllar %20'lerin altında hatta tek haneli rakamlarda kalan enflasyon, 2017 yılından itibaren yükselmeye başlamıştır. Kovid-19, Rusya-Ukrayna savaşı ve TL'deki değer kaybıyla son bir yılda enflasyon çok yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Süreç, Türkiye'de de benzer şekilde ilerlemiştir. 2020 yılında %14,6 olan enflasyon 2021 yılında %36,08'e yükselmiştir. 2022 yılı birinci çeyrek sonunda %61,14 yıllık enflasyon, ikinci çeyrek sonunda %78,62'ye ve üçüncü çeyrek sonunda ise %83,45'e yükselmiştir.

GKRY'de ise enflasyon özellikle Avrupa Para Birimine geçtikten sonra düşük seyretmekle birlikte ekonominin daraldığı dönemlerde tüketici fiyat endeksi deflasyonist yani eksi olarak gerçekleşmektedir. GKRY'de 2020 yılında %-0,6 olan yıllık enflasyon, 2021 yılında %2,45'e ulaşmıştır. 2022 yılı birinci çeyrek sonunda yıllık enflasyon %7,13'e ve ikinci çeyrek sonunda %7,8'e ve üçüncü çeyrek sonunda ise %8,7'ye yükselmiştir.

Grafik 12: Karşılaştırmalı Enflasyon Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

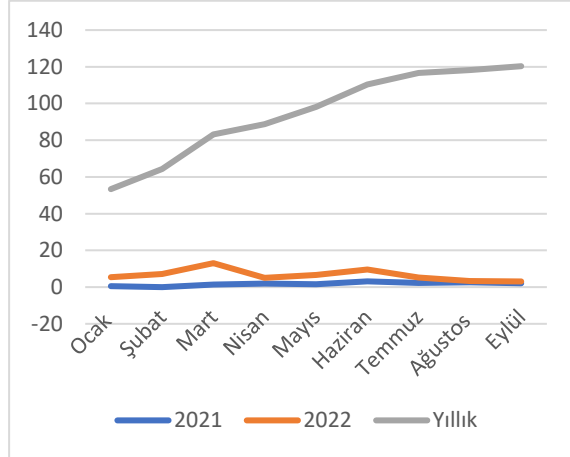
Öte yandan, Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle petrol dahil emtia fiyatlarındaki ve navlun fiyatlarındaki artış ile iklim değişiklikleri nedeniyle son dönemlerde ortaya çıkan afetlerin gıda fiyatları üzerindeki baskıyı artırması ve Türk Lirasının değer kaybetmesi dikkate alındığında, 2022 yılı sonuna kadar enflasyonun yüksek hanelerde seyredeceği tahmin edilmektedir. Bu durumda, 2022 yılı enflasyonun 2021 yılı enflasyonu üzerinde gerçekleşeceği değerlendirilmektedir.

3 ülkenin ana mal grupları açısından enflasyonun yıllık artış seyri tablo 6'da yer almaktadır. Rusya-Ukrayna savaşı ile artan petrol ve emtia fiyatları nedeniyle, enflasyonun GKRY, T.C. ve KKTC'de artış yönü ve artış gösteren sektörler açısından benzerlik görülmektedir.

Tablo 6: Ana Mal Grupları Değişim (%)

	GKRY	T.C.	KKTC
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	7,28	93,05	123,39
Alkollü İçecekler ve Tütün	0,96	82,48	64,18
Giyim ve Ayakkabı	2,24	40,28	70,41
Konut, Su, Elektrik, Gaz ve diğer Yakıtlar	21,91	84,67	119,49
Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetler	4,58	89,68	118,83
Sağlık	0,75	60,84	76,27
Ulaştırma	18,26	117,66	133,40
Haberleşme	0,35	30,76	49,60
Eğlence ve Kültür	3,84	60,33	209,52
Eğitim	0,67	36,69	73,31
Lokanta ve Oteller	7,06	81,34	154,80
Çeşitli Mal ve Hizmetler	2,25	74,06	83,0
TOPLAM	8,36	83,45	120,32

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

Grafik 13: KKTC'nin Enflasyon Gelişim Seyri (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda, KKTC'de ana mal gruplarındaki yıllık değişime bakıldığında, en fazla artış %209,52 ile Eğlence ve Kültür ve %154,80 ile Lokanta ve Oteller mal gruplarında olmuştur. Bu iki mal grubundan sonra, %133,40 ile Ulaştırma ve %123,39 ile Gıda ve Alkolsüz İçecekler mal grupları gelmektedir. Özellikle Gıda ve Alkolsüz İçecekler mal grubundaki söz

konusu artış orta ve alt sınıfların refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Yıllık değişimin en az olduğu mal grupları ise sırasıyla %49,60 ile Haberleşme ve %64,18 ile Alkollü İçecekler ve Tütün mal gruplarıdır.

Türkiye'de 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda yıllık enflasyon %83,45 olarak gerçekleşmiştir. Rusya-Ukrayna savaşı ile tüm dünyada görülen emtia ve petrol fiyatları ile navlun maliyetlerindeki artış ve dövizde görülen yükselme enflasyon üzerinde baskıyı artırmıştır. Ayrıca, Üretici Fiyat Endeksi'nin (ÜFE) üçüncü çeyrek sonunda bir önceki yıla göre %117,04 oranında yükselmesinin yaratacağı maliyetin, enflasyonu önümüzdeki dönemde yukarı yönlü etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

2013-2016 yılları arasında deflasyon dönemi yaşayan GKRY ekonomisi, pandeminin etkisiyle 2020 yılında tekrar deflasyon sürecine girmiştir. 2021 yılı ilk çeyrek sonunda deflasyonist süreç devam etmiş ancak Nisan ayından itibaren enflasyon tekrar sıfırın üzerine çıkmıştır. 2021 yılı sonunda enflasyon yıllık bazda %2,45'e yükselerek, son 10 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2022 yılı birinci çeyrek sonunda aylık enflasyon %1,83 olurken, yıllık enflasyon %7,13'e yükselmiştir. 2022 yılı ikinci çeyrek sonunda aylık enflasyon %9,6'ya ve yıllık enflasyon ise %7,78'e yükselmiştir. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise aylık enflasyon %0,19 ve yıllık enflasyon %8,36 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, GKRY ekonomisinin oluşan küresel ekonomik gelişmelerden etkilenme boyutunu göstermektedir.

3.5. Bütçe

KKTC, Türkiye ve GKRY ekonomileri son 10 yılda bütçe açığının GSYİH'ya oranında yaşanan iyileşmeler sonrasında, Kovid-19

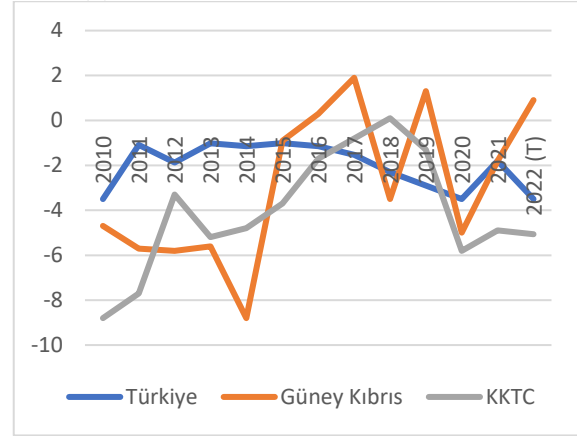
pandemisi ile mücadele sürecinde tüm dünya ekonomileri gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Sağlık sektörü ve sağlık sektörü dışında Kovid-19 pandemisi ile mücadele kapsamında yapılan ilave harcamalar bütçeler üzerinde yük teşkil etmeye devam etmiştir.

Bu kapsamdaki öngörülemez harcamalar, KKTC'de 2020 yılı ve 2021 yılında ciddi nakit açığı sorununu ortaya çıkarmıştır. 2020 yılında GKRY'de bütçe açığının GSYİH'ya oranı %5 hesaplanırken, Türkiye'de bu oran %3,5 olmuştur. KKTC'de ise 2020 yılında bütçe açığının GSYH'ye oranı %5,8 olarak hesaplanmıştır.

2021 yılı sonunda, GKRY'de bütçe açığının GSYİH'ya oranı %1,8 olarak hesaplanmıştır. Türkiye'de de benzer şekilde, bütçe açığının GSYİH oranı %1,8 olmuştur. KKTC'de ise 2021 yılı sonunda bütçe açığının GSYİH'ya oranı %4,9 olarak hesaplanmıştır.

2022 yılında Türkiye ve GKRY'de öngörülen bütçe açıkları ve GSYH dikkate alındığında, bütçe açığının GSYİH'ya oranı Türkiye'de %3,5 ve GKRY'de ise %0,9 olacaktır. KKTC'de ise 2022 yılı için öngörülen bütçe açığı 1 milyar 530 milyon TL iken, resmi olarak GSYİH tahmini veya hedefi yapılmamıştır. Ancak, 2021 yılı GSYİH üzerinden bir değerlendirme yapılırsa, 2022 yılında bütçe açığının GSYİH'ya oranı KKTC için %5,07 olacaktır.

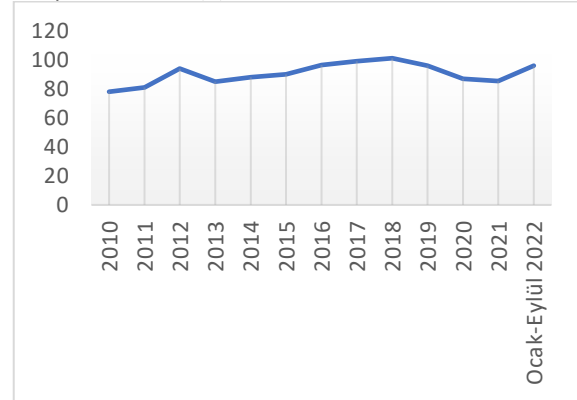
Grafik 14: Karşılaştırmalı Bütçe Açığının GSYH'ya Oranı (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK
T: Tahmin

KKTC'de mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı 2018 yılında %101 seviyesine çıkarken 2019 yılında %96, 2020 yılında %87 seviyesine kadar gerilemiştir. 2021 yılında ise bu oran %85,3 seviyesine gerilemiştir. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda bu oran %95,9'e yükselmiştir. KKTC'de yerel gelirler ile yerel giderler karşılaştırıldığında, 2022 yılı Eylül ayı sonunda 468 milyon TL açık verilmiştir.

Grafik 15: KKTC Mahalli Gelirlerin Yerel Giderleri Karşılama Oranı (%)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

KKTC'de 2019 yılında gerçekleşen gelirler, bütçe tahmininin %21,64 üzerindeyken 2020 yılında, pandeminin de etkisiyle gelirler bütçe tahminin altında seyretmiştir. Yılsonu itibarıyla vergi gelirleri bütçe tahmininin %90'ı düzeyinde gerçekleşirken

kamunun mükellefiyetlerini yerine getirebilmesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin sunduğu krediler kapsamındaki kamu maliyesinin desteklenmesi kalemi önemli rol oynamıştır. 2021 yılında da benzer bir durum yaşanmıştır.

2020 yılı sonunda 1 milyar 65 milyon TL'nin üzerinde açık veren yerel bütçe, 2021 yılı sonunda 1 milyar 311 milyon TL açık vermiştir.

2021 yılı üçüncü çeyreğinde 851 milyon TL açık veren yerel bütçe, 2022 yılı aynı döneminde 468 milyon TL açık vermiştir. 2021 yılı üçüncü çeyrekte oluşan bütçe açığı yerel gelirlerin %16,79'unu oluştururken, 2022 yılı üçüncü çeyrekte oluşan yerel bütçe açığı yerel gelirlerin %4,28'ine denk gelmiştir.

Tablo 7: 2021–2022 III. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla

	2021 III. Çeyrek	2022 III. Çeyrek
Mahalli Gelirler (TL)	5.067.127.968	10.919.295.412
Yerel Giderler (TL)	5.918.243.873	11.386.796.952
Açık/Fazla (TL)	-851.115.905	-467.501.540

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı 2021 yılı üçüncü çeyrekte %85,6 iken; 2022 yılı aynı dönemde bu oran %95,9 düzeyine yükselmiştir.

2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda 8 milyar TL olarak öngörülen mahalli gelirler, bahsi geçen dönemde 10,9 milyar TL'ye ulaşmıştır. Rakamlara göre, mahalli gelirler 2022 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla öngörülenden %36 oranında fazla gerçekleşmiştir.

KKTC kamu maliyesi gelirleri 5 ana kalemden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla 1) Vergi

Gelirleri, 2) Vergi Dışı Gelirler, 3) Sermaye Gelirleri, 4) Alınan Bağış, Yardımlar ve Krediler ve 5) Diğer Gelirlerdir.

Söz konusu kalemler için 2022 bütçesinde öngörülen gelirlerin her çeyrekte eşit miktarda gerçekleşeceği varsayımı ile yapılan hesaplama göre, 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda oluşan performanslar Tablo-8'de verilmektedir.

Tablo 8: KKTC'de 2022 Üçüncü Çeyrek Sonunda Bazı Gelir Kalemlerindeki Performanslar (%)

	Performans (%)
Vergi Gelirleri	122
Gelir Vergisi	89,6
Kurumlar Vergisi	126,6
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	72
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	89
Gümrük Vergileri	124,2
İthalattan Alınan Katma Değer Vergisi	205,4
Motorlu Taşıtlar Vergisi	21
Fon Gelirleri	128,2
Fiyat İstikrar Fonu	133
Döner Sermaye Gelirleri	35,6

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

KKTC'de 2020 yılında pandemi nedeniyle gelirler bütçesinde 5,4 milyar TL olarak tahmin edilen vergi gelirlerinin 4,9 milyar TL'si tahsil edilebilmiş, %10 oranında bir performans kaybı yaşanmıştır. Ekonomik faaliyetlerle doğrudan ilişkilendirilebilecek gelir kalemlerindeki performans kaybı, 2021 yılı birinci, ikinci ve üçüncü çeyreğinde de devam etmiştir. Ancak, 2021 yılı dördüncü çeyrekte artan vergi gelirleri sayesinde, yıl sonu itibarıyla bütçede öngörülen 5,4

milyar TL vergi gelirinden %10,5 oranında fazla vergi geliri elde edilmiştir.

2022 yılı bütçesine göre, Vergi Gelirleri toplam gelirlerin %63,4'ünü oluşturmaktadır. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda 6,4 milyar TL olarak öngörülen vergi gelirleri, tahmin edilenin üzerinde ve yaklaşık 8,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, öngörülen vergi gelirlerinden %33 oranında fazla vergi geliri elde edilmiştir.

Her ne kadar farklı vergi gelir kalemlerinin farklı tahsilat dönemleri olsa da çeyrek dönemleri değerlendirebilmek için vergi tahsilatlarının yıla eşit yayıldığı varsayımından hareketle çeyrek dönemler için performans ölçümü yapmak mali verileri takip edenler ve politika yapıcılar açısından bir izleme aracı olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu meyanda, 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda, Gelir Vergisi'nden 2022 yılı bütçesinde öngörülenden yaklaşık 610 milyon TL fazla gelir elde edilmiştir. Kurumlar Vergisi'nde ise öngörülenden yaklaşık 315 milyon TL fazla gelir toplanmıştır.

Motorlu Taşıtlar Vergisi'nden 2022 yılı bütçesinde öngörülenden yaklaşık 15,6 milyon TL az gelir elde edilirken, Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergilerde ise öngörülenden 4,9 milyon TL daha fazla gelir toplanmıştır.

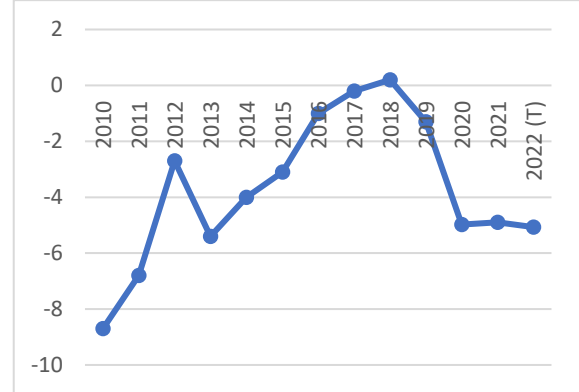
Gümrük Vergilerinde toplanan gelir, 2022 yılı bütçede öngörülenden 55 milyon TL fazla olmuştur. İthalattan Alınan Katma Değer Vergisi'nden ise öngörülenden yaklaşık 658 milyon TL fazla gelir elde edilmiştir.

Vergi Dışı Gelirler kaleminde önemli yer tutan Fon Paylarının 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda performansı %124 seviyesinde olmuştur. Buna bağlı olarak, 270 milyon TL dolaylarında fazla fon geliri elde edilmiştir. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda 907 milyon TL'yi bulması beklenen FİF gelirleri 1

milyar 95 milyon TL dolaylarında gerçekleşmiş ve 187 milyon TL civarında fazlalıkla üçüncü çeyreği kapatmıştır. Döner Sermaye Gelirlerinde ise tahmin edilenden 11 milyon TL dolaylarında fazlalık oluşmuştur.

2020 yılında, KKTC Maliye Bakanlığı verilerine göre, 1.065 milyon TL yerel açık ve DPÖ'nün açıkladığı 21.407 milyon TL GSYİH göz önünde bulundurulduğunda 2020 yılında yerel açığın GSYİH'ya oranı %-5 civarındadır. Bu oran 2013 yılındaki %-5,4 oranından sonra gelen en yüksek oran olarak dikkat çekmektedir. 2021 yılında yerel açığın GSYİH'ya oranı %-4,9 olarak hesaplanmıştır. 2022 yılı için de herhangi bir GSYİH tahmini yapılmamıştır. Ancak, 2021 yılı GSYİH üzerinden bir değerlendirme yapılırsa, 2022 yılında bütçe açığının GSYİH'ya oranı KKTC için %-5,07 olacaktır.

Grafik 16: KKTC'de Yerel Açık - GSYİH Oranı (%)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, KKTC İstatistik Kurumu

Türkiye'de 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda, merkezi bütçe giderleri bir önceki yılın aynı dönemine göre %92,2 oranında artarak 2 trilyon 20 milyar 760 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe gelirleri ise 2021 yılı üçüncü çeyreğe kıyasla %99,4 oranında artarak 1 trilyon 975 milyar 260 milyon TL olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Merkezi yönetim bütçesi 2021 yılı Ocak-Eylül döneminde 61 milyar 93 milyon TL açık vermiş iken, 2022 yılı Ocak-Eylül döneminde 45 milyar 500 milyon TL açık vermiştir. 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda 81

milyar 180 milyon TL faiz dışı fazla verilmiş iken, 2022 yılı aynı dönemde 161 milyar 611 milyon TL faiz dışı fazla verilmiştir.

Genel bütçe gelirlerindeki artış incelendiğinde ise vergi gelirlerindeki %103,8 oranında artış dikkat çekmektedir. Gelir Vergisi 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %47,3 oranında artarken, Kurumlar Vergisi %62,7 oranında artmıştır. Dahilde Alınan KDV gelirlerinde ise %117,9 oranında artış gerçekleşmiştir.

2010 yılında GKRY’de bütçe açığının GSYİH’ya oranı, Maastricht kriterlerinin üzerinde, %4,7 olarak gerçekleşmişti. 2012’den sonra krizle birlikte bütçe açıkları daha da çok artarak 2014 yılında %8,7 ile en yüksek düzeyine geçmişti. Troyka ile yapılan anlaşma çerçevesinde %10’u bulan maaş kesintileri, memur sayısını azaltma dâhil alınan mali tedbirlerin sonucunda 2016 ve 2017 yıllarında bütçe fazlası verilmişti. 2018 yılında ise özelleştirilen Koope- ratif Merkez Bankası ile Hellenic Bank anlaşması çerçevesinde ödenmesi gereken 1.725 milyon avronun bütçeden karşılan- masının etkisiyle bütçe açığının GSYİH oranı %3,7 olmuştu. (Bu aktarma olmasaydı verilecek bütçe fazlasının GSYİH oranı %4,5 olacaktı). 2019 yılında bütçe 323,6 milyon euro artıya geçerek, GSYİH’nın %1,5’i kadar fazla verilmiştir. 2020 yılında ise pandemi nedeniyle 1.193,2 milyon avro ile GSYİH’nın %5,7’si kadar bütçe açığı verilmiştir. 2021 yılı sonunda ise GKRY’de 409,3 milyon avro tutarındaki bütçe açığının GSYİH’ya oranı %1,8 olmuştur.

2022 yılı Ocak-Eylül dönemi sonunda ise harcamalar bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %1,6 oranında artarak 7 milyar 397 milyon avro olmuştur. Sosyal yardımlar yaklaşık 264 milyon avro (%9,7 oranında)

artarak 2 milyar 997 milyon avroya ulaşmıştır.

Bütçe gelirlerinde ise 2022 yılı Ocak-Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre toplamda 1 milyar 155 milyon avro (%16,9 oranında) artış gerçekleşerek 7.984 milyon avro olmuştur. KDV gelirleri ise 2021 yılı üçüncü çeyreğine kıyasla %20,8 oranında artış göstermiştir.

Tablo 9: GKRY 2021 ve 2022 Yılı Ocak-Eylül Bütçe Gelir ve Giderleri

	2021 Ocak-Eylül (Milyon €)	2022 Ocak-Eylül (Milyon €)	Değişim (%)
Gelirler	6.828	7.984	16,9
Giderler	7.282	7.397	1,6
Denge	-453	587	29,6

Kaynak: CYSTAT

3.6. Bankacılık

2021 yılı sonunda bir önceki yıla göre, aktif büyüklük %57,4 artarak 79 milyar 643 milyon TL olmuştur. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise aktif büyüklük 109 milyar 134 milyon TL’ye ulaşmıştır.

Toplam brüt krediler son çeyrekte %4,2 ve son bir yılda ise %58,2 artarak 50 milyar 868 milyon TL olmuştur. Mevduatlar ise son çeyrekte %11,9 ve son bir yılda %85,6 artarak 90 milyar 576 milyon TL’ye ulaşmıştır. Görüleceği üzere son bir yılda mevduatlar diğer bir deyişle tasarruflar, kredilerden diğer bir deyişle yatırımlardan ve hane halkı harcamalarından daha fazla artmıştır. Bu durum ekonominin yavaşladığını göstermektedir. Bankaların özkaynakları son bir yılda %54,4 artarak 8 milyar 509 milyon TL’ye ulaşmıştır.

Tablo 10: Bankacılık Aktif/Pasif Bilançosu (Mil. TL)

	Eylül 2021	Aralık 2021	Mart 2022	Haziran 2022	Eylül 2022
Nakit ve Nakit Benzeri	17.308	24.213	27.036	30.405	35.986
MDC	4.631	6.839	8.405	9.786	12.225
Toplam Brüt Krediler	32.152	42.006	44.177	48.836	50.868
Aktif/Pasif Toplamı	59.400	79.643	88.306	97.527	109.134
Mevduat	48.805	66.179	73.368	80.963	90.576
Bankalara Borçlar	2.786	4.254	4.218	4.652	5.149
Özkaynaklar	5.511	6.041	6.851	7.618	8.509

Kaynak: KKTOMB

Tablo 11: Aktif/Pasif Bilançosu (Değişim, %)

	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
Nakit ve Nakit Benzeri	18,4	107,9
MDC	24,9	164
Toplam Brüt Krediler	4,2	58,2
Aktif/Pasif Toplamı	11,9	83,7
Mevduat	11,9	85,6
Bankalara Borçlar	10,7	84,8
Özkaynaklar	11,7	54,4

Kaynak: KKTOMB

Krediler içerisinde en büyük pay %74,1 ile İşletme Kredileridir. İşletme Kredileri son çeyrekte %2,5 ve son bir yılda %68,4 artarak 36 milyar 259 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam Kredilerin %17,6 oranındaki Tüketici Kredileri, son bir yılda %29,4 ve son çeyrekte %5,3 artarak 8 milyar 607 milyon TL olmuştur. Kredi Kartlarındaki artış ise son çeyrekte %13,9 ve son bir yılda %65,4 olmuştur. Toplam kredi büyüklüğü ise 2021 yılı Eylül sonunda 30 milyar 612 milyon TL iken 2022 yılı Eylül sonunda 48 milyar 957 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 12: Toplam Krediler (Milyon TL)

	Eylül 2021	Aralık 2021	Mart 2022	Haziran 2022	Eylül 2022
İşletme Kredileri	21.526	30.434	32.765	35.362	36.259
Tüketici Kredileri	6.651	7.472	7.727	8.175	8.607
Kredi Kartları	909	1.005	1.049	1.320	1.504
Diğer Krediler	1.527	1.510	1.938	2.178	2.587
Toplam Krediler	30.612	40.421	43.480	47.035	48.957

Kaynak: KKTOMB

Tablo 13: Toplam Krediler (Değişim %)

	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
İşletme Kredileri	2,5	68,4
Tüketici Kredileri	5,3	29,4
Kredi Kartları	13,9	65,4
Diğer Krediler	18,8	69,4
Toplam Krediler	4,1	59,9

Kaynak: KKTOMB

Toplam Mevduatların %70,2'sini oluşturan Tasarruf Mevduatları son çeyrekte %10 ve son bir yılda %82,1 artarak 63 milyar 595 milyon TL'ye yükselmiştir. Ticari Mevduatlar ise son bir yılda %113,4 oranında artarak 21 milyar 454 milyon TL'ye yükselmiştir. Resmi Mevduatlar son çeyrekte %3,1 ve son bir yılda %40,7 artarak 3 milyar 969 milyon TL olmuştur.

Mevduattaki artışın bir kısmının dövizde görülen artıştan kaynaklandığı düşünülmektedir. Döviz mevduatlarının toplam mevduat içindeki payı 2022 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla %80,4'e yükselmiştir.

Tablo 14: Toplam Mevduatlar (Milyon TL)

	Eylül 2021	Aralık 2021	Mart 2022	Haziran 2022	Eylül 2022
Tasarruf	34.920	47.406	52.713	57.829	63.595
Ticari	10.052	13.675	15.220	17.873	21.454
Resmi	2.821	3.797	4.124	3.851	3.969
Diğer	1.012	1.301	1.310	1.410	1.558
Toplam Mevduat	48.805	66.179	73.368	80.963	90.576

Kaynak: KKTCCMB

Tablo 15: Toplam Mevduatlar (Değişim %)

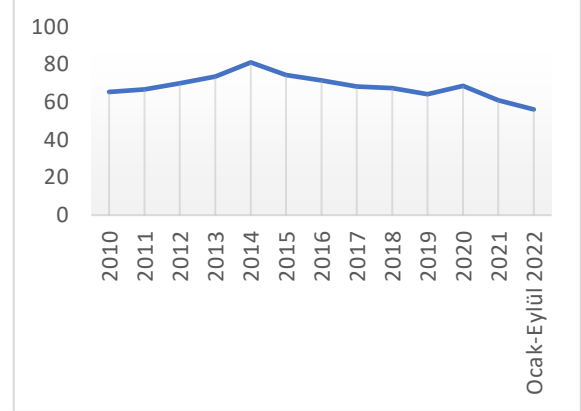
	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
Tasarruf	10	82,1
Ticari	20	113,4
Resmi	3,1	40,7
Diğer	10,5	54
Toplam Mevduat	11,9	85,6

Kaynak: KKTCCMB

KKTC ekonomisinin temel problemlerinden biri de yüksek tasarruf oranına rağmen yatırımların milli gelir içerisindeki payının %15 civarında seyretmesidir. Bu durum kredi mevduat oranlarına bakılarak da anlaşılabilmektedir.

2010 yılında %65,5 olan kredi mevduat oranı 2014 yılında %81,2'e kadar yükselmiştir. Bu tarihten itibaren bu oran azalmaya başlamış ve 2020 yılında %68,8 olmuştur. 2021 yılı sonunda %61,1'e düşen kredi mevduat oranı, 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda %56,2'ye gerileyerek son 12 yılın en düşük oranı olmuştur.

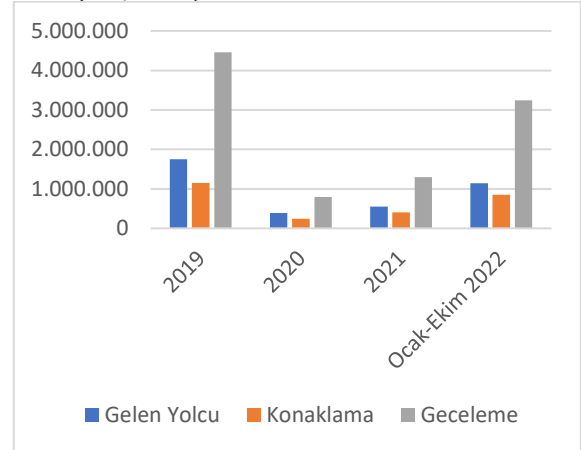
Sonuç olarak, pandeminin ve ardından yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle KKTC'de ekonomik aktivitelerin aksaması bankacılık sektörüne de yansımış, tasarruflar artarken kredilerde beklenen artışlar gerçekleşmemiş ve kredi mevduat oranı en düşük orana düşmüştür.

Grafik 17: Kredi/Mevduat Oranı (%)

Kaynak: KKTCCMB

3.7. Turizm

Pandemi tüm dünyada olduğu gibi KKTC turizmini de oldukça olumsuz etkilemiştir. 2020 yılında bir önceki yıla göre gelen yolcu (KKTC uyruklular hariç) sayısı %77,8 azalarak 388.837 olarak gerçekleşmişti. Konaklama ve geceleme sayısı ise sırasıyla %78,7 ve %82,2 azalarak yine sırasıyla 244.614 ve 791.959'a düşmüştü.

Grafik 18: KKTC Gelen Yolcu, Konaklama ve Geceleme (2019-2022)

Kaynak: KKTC Turizm Planlama Dairesi

2021 yılında dünyada ve ülkemizde normalleşmenin başlamasıyla birlikte turizm sektörü de canlanmaya başlamıştır. 2021 yılı gelen yolcu sayısı, 2020 yılına göre %42 oranında artarak 388.837'den 552.317'e yükselmiştir.

2022 yılı Ekim ayı sonunda bir önceki yılın aynı dönemine göre gelen yolcu (KKTC uyruklular hariç) sayısı %193,5 oranında artarak 1.141.237 olmuştur. Pandemi kurallarının tamamen kaldırılması ile artan turizm faaliyetlerinin sonucu olarak, konaklama ve geceleme sayısı sırasıyla %198,5 ve %237,9 oranında büyük bir artış göstermiştir.

Aynı şekilde, Türkiye turizm sektöründe de canlanma yaşandığı görülmektedir. 2021 yılı sonunda Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre %85,5 oranında artarak 29 milyon 357 bin kişiye yükselmiştir. 2022 yılı üçüncü çeyrekte ise bir önceki yılın aynı dönemine göre bu sayı %54 oranında artarak 21 milyona ulaşmıştır. Ancak Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı pandemi öncesi seviyesine hala ulaşamamıştır. 2019 yılı üçüncü çeyrekte Türkiye'yi 22 milyon yabancı kişi ziyaret etmişti.

Türkiye'nin 2019 yılında 34,5 milyar dolar olan turizm gelirleri 2020 yılında %65 azalarak 12,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise Türkiye'nin turizm gelirleri 24,5 milyar dolara yükselmiştir. Özellikle Ekim, Kasım ve Aralık aylarından oluşan dördüncü çeyrekte bir önceki yılın aynı çeyreğine göre turizm gelirleri %95 artarak 7,631 milyar dolar olmuştur. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise turizm gelirleri 18 milyar dolar olmuştur. 2021 yılı aynı çeyreğine göre turizm gelirlerinde %27,1 artış olmuştur.

GKRY'de de durum farklı değildir. Pandeminin etkisiyle 2020 yılında GKRY'ne gelen turist sayısı bir önceki yıla göre %84,1 azalmıştır. 2021 yılında normalleşmenin başlamasıyla, GKRY'ne gelen turist sayısında bir önceki yıla göre %206,7 oranında büyük bir artış yaşanmıştır. 2021 yılında GKRY'ne gelen turist sayısı yaklaşık 2 milyonu bulmuştur. 2022 yılı Ocak-Eylül döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre bu sayı

%95,5 oranında artarak 2,5 milyona ulaşmıştır. Ancak Türkiye'de olduğu gibi GKRY'nde de gelen turist sayısı pandemi öncesi seviyeye hala ulaşamamıştır. 2019 yılı üçüncü çeyrek sonunda ülkeyi ziyaret eden turist sayısı 3,3 milyondur.

2020 yılında, turizm gelirleri 392 milyon avro olan GKRY'nde, 2021 yılı sonunda bu rakam %286,1 artış ile 1,513 milyon avroya yükselmiştir. GKRY'nin 2022 yılı Ocak-Ağustos döneminde turizm geliri bir önceki yılın dönemine göre %108,1 oranında artarak 1.617 milyon avroya ulaşmıştır.

4. REEL SEKTÖR DESTEKLERİ

Pandemi ve hemen ardından başlayan Rusya-Ukrayna savaşı ile ortaya çıkan ekonomik problemler nedeniyle reel sektörün destekleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

KKTC’de istihdamın korunması ve işsizliğin önlenmesi amacıyla, başlatılan Sigorta Prim destekleri 2022 yılı Aralık ayı sonuna kadar aşağıdaki şekilde uygulanmaya devam edecektir.

- İşveren hisse miktarının %50’si

2021 yılı üçüncü çeyrek itibarıyla artan emtia ve navlun fiyatlarının özellikle Rusya-Ukrayna savaşıyla daha kötü ve belirsiz bir hal alması, reel sektörü olumsuz etkilemekte ve geleceğe yönelik beklentilerin de olumsuz yönde olmasına neden olmaktadır. Oluşan bu olumsuz tablo karşısında, istihdamın korunması ve işsizliğin önlenmesi amacıyla Sigorta Prim desteklerinin devam etmesi önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve İnovatif Girişimcilik projesi tarafından yürütülen İşini Kur programı pazar araştırması, fiyatlandırma, satış, nakit akışı, hesaplar, inovasyon ve iş fikri oluşturma dahil olmak üzere işletme yönetiminin kilit yönleri aracılığıyla yeni işletme sahiplerinin bireysel iş planlarını oluşturmalarına yardımcı olarak yeni başlayan işletmeler için iş danışmanlığı ve rehberlik sağlamaktadır. İşini Kur programı, kurumsal farkındalığı teşvik etmeyi amaçlayan ve yeni girişimcileri kendi işlerini kurma yolunda adım atmaya yönlendiren, ücretsiz bir iş destek programıdır. Programın 2023 yılı sonuna kadar devam etmesi planlanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan İktisadi ve Mali İş Birliği Anlaşması kapsamında destek programları açıklanmıştır. 2022 Sanayicilere yönelik olarak

Rekabet Gücünün Artırılması Mali Destek Programı için ön başvuru tarihleri 9 Kasım – 2 Aralık 2022 arasında olacaktır. Ön başvuru aşamasında başarılı bulunan proje teklifleri için nihai başvuru tarihleri 27 Aralık 2022 - 13 Şubat 2023 arasında olacaktır. Başvurular elektronik olarak yapılacaktır. Program kapsamında ayrılan toplam kaynak 5 milyon TL’dir. Bu bileşen çerçevesinde verilecek destekler, asgari 75 bin TL ve azami 750 bin TL olacaktır. Hiçbir destek, projenin toplam uygun maliyetinin %20’sinden az ve %65’inden fazla olmayacaktır.

2022 Turizm alanında yeni işletmelere yönelik olarak Turizm Potansiyelinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı için ön başvuru tarihleri 9 Kasım – 2 Aralık 2022 arasında olacaktır. Ön başvuru aşamasında başarılı bulunan proje teklifleri için nihai başvuru tarihleri 27 Aralık 2022 - 13 Şubat 2023 arasında olacaktır. Başvurular elektronik olarak yapılacaktır. Program kapsamında ayrılan toplam kaynak 5 milyon TL’dir. Bu program çerçevesinde verilecek destekler de asgari 75 bin TL ve azami 750 bin TL olacaktır. Hiçbir destek, projenin toplam uygun maliyetinin %20’sinden az ve %65’inden fazla olmayacaktır.

2022 Tarım ve Hayvancılara yönelik olarak Tarım ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı için ön başvuru tarihleri 9 Kasım – 2 Aralık 2022 arasında olacaktır. Ön başvuru aşamasında başarılı bulunan proje teklifleri için nihai başvuru tarihleri 27 Aralık 2022 - 13 Şubat 2023 arasında olacaktır. Başvurular elektronik olarak yapılacaktır. Bu programın amacı, pazar odaklı üretim anlayışı ile tarımda sürdürülebilirlik ve kırsal alanlarda ekonomik kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen öncelik alanları şunlardır: ÖNCELİK 1: Modern üretim tekniklerinin desteklenmesi ile

tarımda pazar odaklı üretime geçilmesi ve ÖNCELİK 2: Tarımsal kümelenme birliklerinin desteklenmesi. Bu program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı 5 milyon TL'dir (Öncelik 1 için toplam 3,8 milyon TL ve Öncelik 2 için 1,2 milyon TL). Bu program çerçevesinde verilecek destekler asgari 65 bin TL ve azami 400 bin TL olacaktır. Hiçbir destek, projenin toplam uygun maliyetinin %20'sinden az ve %65'inden fazla olmaya-caktır.

Son olarak, 2022 Girişimcilik Hibe Programı'nın amacı, KKTC'de 1987 ve sonrası doğumlu, iş kurmak isteyen kişilerin eğitim, danışmanlık ve hibe desteği bileşenlerinden oluşan KKTC'de Girişimcilik Projesi'ne katılarak başarılı ve sürdürülebilir işletmeler kurmalarını sağlamak, böylece girişimcilik ve istihdamı geliştirerek KKTC'nin sosyo-ekonomik gelişimine katkı yapmaktır. Geleneksel iş fikirleri kapsamında bir girişimci işletme için verilebilecek hibe desteğinin alt sınırı 10 bin TL, üst sınırı ise 150 bin TL'dir. Teknolojik, inovatif ve KKTC ekonomisinde katma değeri artıracak iş fikirleri kapsamında bir girişimci işletme için verilebilecek hibe desteğinin alt sınırı 10 bin TL, üst sınırı ise 250 bin TL'dir. Hibe desteği geri ödemesizdir. Destek oranı %75'tir.

Kredi Garanti Fonu, Türkiye'de KOBİ ve KOBİ dışı tüm işletmelerin yararlanabileceği kredi destek paketi hazırlamıştır. Yatırım Destek Paketi'nde öncelikli olarak imalat sanayisinde faaliyette bulunan işletmeler ile ihracatçı işletmeler başta olmak üzere yatırım yapmayı planlayan KOBİ ve KOBİ dışı işletmelerin yatırım ve yatırıma bağlı işletme harcamalarının finanse edilmesi amaçlanmaktadır. İşletmelerin cirolarına ve üretim alanlarına göre, 100 milyon TL'ye varan yatırım kredisi ve yatırım kredisinin %25'ine kadar işletme kredisi kullanılabilir. Yatırım Kredileri için 24 aya kadar ödemesiz dönem ile birlikte toplam

120 aya kadar vade seçeneği sunulabilecektir. İşletme Kredileri için 6 aya kadar ödemesiz dönem ile birlikte toplam 36 aya kadar vade seçeneği sunulabilecektir. Başvurular 31 Aralık 2023'e kadar devam edecektir.

İhracat Destek Paketi ile ise ihracatçı veya döviz kazandırıcı sektörlerde faaliyet gösteren KOBİ'ler ile mevcutta ihracatçı olmayan ancak ihracat potansiyeli taşıyan KOBİ'lere destek sağlanarak ihracat hacimlerinin artırılması ve ihracatçı firma sayısının artırılması hedeflenmektedir. İşletmelerin cirolarına göre, 25 milyon TL'ye kadar kredi kullanılabilecek ve 6 aya kadar ödemesiz dönem ile birlikte toplam 24 aya kadar vade seçeneği sunulabilecektir. İhracat Destek Paketi programına başvurular 31 Aralık 2022'e kadar devam edecektir.

KOBİ ve KOBİ dışı firmaların ticari hayatlarının devamlılığının sağlanması, tedarik zincirinin güçlendirilmesi ve işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla İşletme Harcamaları Destek Paketi oluşturulmuştur. Paket ile işletmelere, ihtiyaç duydukları finansmana KGF teminatıyla erişim imkanı sağlanacaktır. İşletmelerin cirolarına göre, 20 milyon TL'ye kadar kredi kullanılabilecek ve 6 aya kadar ödemesiz dönem ile birlikte toplam 30 aya kadar vade seçeneği sunulabilecektir. Bu destek programı 31 Aralık 2023'e kadar devam edecektir.

Türkiye'de gençlere iş kapısı açmak ve işveren nitelikli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla yeni bir istihdam modeli devreye girmiştir. Tekstil, makine, gıda, mobilya, kimya sektörlerini destekleyecek "Üretim Sürecine Katılım Programı" kapsamında eğitim durumuna göre her istihdam için aylık 7.603 TL ile 8.294 TL arasında geri ödemesiz destek sağlanacaktır. Çalışan sayısı 50 ile 100 arasındaki işyerleri çalışan sayısının en fazla %10'una kadar, çalışan sayısı 101 ile 249 arasındaki işyerleri ise en

fazla 15 katılımcı talebinde bulunabilecektir. 18-34 yaş grubundakiler, İŞKUR'a kayıtlı işsiz olanlar, işverenin birinci derece kan hı-sımı veya eşi olmayanlar bu programa başv-urabilecektir. Yabancılar için yabancı kim-lik numarasına sahip olunması, kurs ve programlara katılım konusunda yaptırım uygulanmıyor olunması, programa baş-lama tarihinden önceki son 3 ayda uzun va-delî sigorta kolları kapsamında sigortalı ol-mamak gerekmektedir. Ayrıca, 12 aylık dö-nemde işverenin çalışanı olunmaması ve programa başlama tarihi itibarıyla açık öğ-retim hariç öğrenci olunmaması zorunlu-luğu bulunmaktadır. Belirtilen şartları taşı-yan işyerlerine ilk aydan başlamak üzere 3 aylık dönem için prim, vergi ve ücret des-teği sağlanacaktır.

GKRY, pandemi sonrası ve oluşan yeni eko-nomik riskler nedeniyle ekonominin yeni-den canlanması için yeni uygulamaları ha-yata geçirmektedir.

Özellikle, Rusya-Ukrayna savaşı sonrası petrol fiyatlarının daha da yükselmesinin beklendiğinden dolayı tüketicileri ve eko-nomiye koruyabilmek adına, GKRY Bakan-lar Kurulu akaryakıt üzerindeki tüketim vergisini benzin ve motorinde litre başına yedi sent düşürme kararı almıştır.

GKRY, günbegün artan enflasyon ve hayat pahalılığına karşı toplam 103 milyon Avro-luk destek paketini 29 Mayıs 2022 tarihinde açıklamıştır. Destek paketi kapsamında, dar gelirli ve yardıma muhtaç ailelere 18 ya-şın altındaki her bir çocuk için bir defaya mahsus 150 Avro verilecektir. Yıllık geliri 10 bin Avro'ya kadar olan 6 bin 639 hane halkı bu destekten faydalanacaktır. Bakmakla yükümlü olduğu çocuğu bulunan ve yıllık geliri 10 bin Avro ile 19 bin 500 arasındaki 13 bin 8 hane halkına bir defaya mahsus 120 Avro, yıllık geliri 19 bin 501 ile 29 bin Avro arasında olan bin 804 hane halkına ise 100 Avro verilecektir. Yıllık geliri 29 bin 1 ile 39 bin Avro olan ve üç ve daha çok çocuğu

bulunan hane halkına da 3'üncü ve sonraki her çocuk için bir defaya mahsus 80'er Avro verilecektir.

5. PİYASALARDAKİ GELİŞMELER

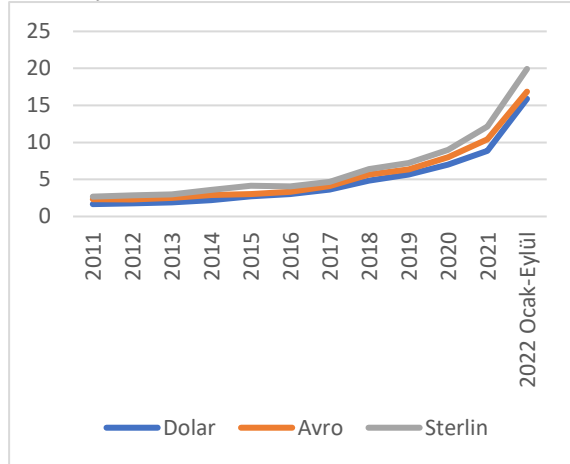
Bu bölümde piyasa faaliyetlerini doğrudan ilgilendiren döviz, petrol fiyatları ve faizlerle ilgili gelişmelere yer verilmektedir.

5.1. Döviz

26

2010 ve 2014 yılları arasında yatay seyreden döviz kurları, 2015 yılından itibaren artışa geçmiştir. 2018 yılında ise Türk Lirası bütün para birimleri karşısında değer kaybetmiştir. Değer kayıpları ortalama döviz kurları baz alındığında bir önceki yıla göre dolar karşısında %31,9, avro karşısında %37,6 ve sterlin karşısında %36 olmuştur. 2019 yılında ise bir önceki yıla göre değer kayıpları devam etmiştir. 2018 yılına göre değer kaybı dolarda %17,8, avroda %12,1 ve sterlinde %13,3 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 19: 2011-2022 Ortalama Döviz Kurları

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

2020 yılında ilkbahar aylarında ve Ağustos-Kasım aylarında tekrar bir kur atağı yaşanmıştır. Kasım ayında ekonomi yönetiminde yaşanan değişim ve faiz artışıyla birlikte Aralık ayında dövizde bir miktar gerileme yaşanmıştır. Ancak, 20 Mart 2021 tarihinde atanan Merkez Bankası Başkanının Kasım ayında görevden alınması üzerine dövizde tekrar hareketlenme yaşanmıştır. 2021 yılı

sonu ortalama döviz kuru ile 2020 yılı sonu verileri karşılaştırıldığında Dolarda %26,6, Avroda %30,3 ve Sterlinde %35,2 oranında artış görülmüştür. Bu artış trendi devam etmektedir. Ortalama döviz kuru 2022 yılı Ocak-Eylül döneminde şu şekildedir: Dolar 15,89, Avro 16,86 ve Sterlin 19,93.

5.2. Petrol Fiyatları

2016 yılında 40,3 dolara kadar düşen brent petrol fiyatı 2018 yılında 75 dolara kadar yükselmiştir. 2019 yılı sonunda 61,6 dolar olan petrol fiyatları Mart ve Mayıs ayları arasında pandemi nedeniyle petrol talebindeki azalma ve stok kapasitelerinin dolması üzerine 31 dolara kadar gerilemiştir. 2020 yılı Aralık ayının sonunda ise brent petrol fiyatı 51,8 dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında beklenildiği gibi artışa geçen petrol fiyatları yıl sonu itibarıyla bir önceki yıla göre %35,6 artarak 94,75 ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Bu artışın etkisiyle akaryakıt fiyatlarına zam yapılmıştır. 2021 yılı sonunda bir önceki yıla göre kurşunsuz 98 benzin fiyatı %102,2 kurşunsuz 95 benzin fiyatı %101,6 ve Euro dizel fiyatı ise %111,1 artmıştır. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonu itibarıyla bir önceki çeyreğe göre brent petrol fiyatı %8,8 oranında azalarak 94,83 ABD doları seviyesine gerilemiştir. Bu süre zarfında ise ülkemizde petrol fiyatlarında küçük bir gerileme görülmüştür. 2022 yılı ikinci çeyrek sonunda kurşunsuz 98 benzin fiyatı 20,87 TL, kurşunsuz 95 benzin fiyatı 20,64 TL ve Euro dizel fiyatı ise 21,43 TL'yd. 2022 yılı üçüncü çeyrek sonu itibarıyla, kurşunsuz 98 benzin fiyatı 20,22 TL'ye ve kurşunsuz 95 benzin fiyatı 19,91 TL'ye gerilemiştir. Ancak Euro dizel fiyatı 22,68 TL'ye yükselmiştir.

5.3. Faizler

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 25 Kasım 2016'da belirlediği %8 faiz oranını, 2018 yılı Haziran ayına kadar değiştirmemiştir. Ancak, 2018 yılında yaşanan kur şokuna Merkez Bankası önce 850 baz puanlık artış, daha sonra 125 baz puanlık artış ve Eylül ayında 625 baz puanlık artış yani toplamda 1600 (%16) baz puanlık artışla cevap vermiştir. Temmuz 2019'a kadar %24 olarak değiştirilmeyen faiz oranı, bu tarihten Mayıs 2020 tarihine kadar toplam 9 defa indirim yapılarak %8,25'e kadar düşürülmüştür. Mart ayında başlayan pandemiyle birlikte dövizdeki hareketliliğin etkisi Mayıs ayında 200 baz puanlık artışla faiz oranlarının %10,25'e yükseltilmesine yol açmış, ancak bu artış dövizin hızını kesmemiştir. Kasım ayında dövizin tarihi rekor kırması üzerine, Merkez Bankası başkanı görevden alınmıştır. Merkez Bankası Başkanı değişimiyle birlikte Kasım ayında 475, Aralık ayında ise 200 baz faiz artışı yapılarak, faizler %17'ye yükseltilmiştir. Bu artışlar döviz düşürmüştür. Mart ayında enflasyonla ilgili beklentilerin yükselmesi ve emtia fiyatları ile gıda fiyatlarının yükselmesi Merkez Bankasını tekrar faizleri artırmaya itmiştir. Ancak piyasa beklentisinin 100 baz artış olmasına rağmen artış 200 baz olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılında ilk faiz indirimini 23 Eylül'de gerçekleştirilerek, politika faizi 100 baz puan indirimle %18'e çekilmiştir. Ardından 21 Ekim'de 200 baz puan indirilen politika faizi, 18 Kasım'da bir kez daha 100 baz puan düşürülmüştür. Son olarak, 16 Aralık tarihinde 100 baz puan daha indirilen politika faizi, böylelikle son 4 ayda 5 puan düşürülerek %14'e çekilmiş oldu. 2022 yılı Temmuz ayına kadar politika faizi oranının %14 düzeyinde sabit tutuldu. Politika faizi oranı 18 Ağustos 2022'de %13'e indirildi. Para Politikası Kurulu'nun Eylül ayındaki toplantısında ise bu oran %12'ye indirilmiştir.

Türkiye ile benzer şekilde faaliyetlerde bulunan KKTC Merkez Bankası'nın almış olduğu kararlar sonucunda, 2022 yılı üçüncü çeyrek sonunda yıllık mevduat faiz oranları ve yasal karşılıklara uygulanan faiz oranları aşağıdaki tablolarda sunulan şekilde olmuştur.

Tablo 16: KKTC Merkez Bankası Yıllık Mevduat Faiz Oranları (%)

	2 Nisan 2021	28 Ekim 2021	20 Mayıs 2022	23 Haziran 2022
TL	15.25	12.75	12.75	13.75
Dolar	0.4	0.4	0.5	1.0
Avro	0.15	0.15	0.25	0.5
Sterlin	0.2	0.2	0.3	0.6

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

Tablo 17: KKTC Merkez Bankası Yasal Karşılıklara Uygulanan Faiz Oranları (%)

	2 Nisan 2021	28 Ekim 2021	20 Mayıs 2022	23 Haziran 2022
TL	9	6	6	6
Dolar	0.2	0.2	0.25	0.50
Avro	0.05	0.05	0.10	0.25
Sterlin	0.1	0.1	0.15	0.30

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

6. YAPISAL REFORM GÜNDEMLERİ

28

Bu bölümde, KKTC, Türkiye ve GKRY’de kısa ve orta vadede öngörülen makroekonomik hedeflere ve eğer varsa yapısal reform gündemlerindeki dikkat çekici düzenlemelere yer verilmektedir.

KKTC, Türkiye Cumhuriyeti ile bir eylem planı ihtiva eden 2022 yılı İktisadi ve Mali İşbirliği Anlaşması’nı 14 Nisan 2022 tarihinde imzalamıştır.

Söz konusu anlaşma, Türkiye Cumhuriyeti’nin 2022 yılı içerisinde KKTC’ye ağırlıklı hibe ve bir kısmı da kredi olarak 4 milyar 250 milyon TL kaynak aktarmasını öngörmektedir. Protokol hazırlanırken katma değer üreten, iş ve aş odaklı istihdamı, sürdürülebilir büyümeyi ve rekabetçi üretim yapısını güçlendirecek alanlara ağırlık verildiği bilgisi verilmiştir. Bu kapsamda protokol, kamu yönetimi ve kamu maliyesi politikaları, ekonomi ve finans politikaları, sosyal politikalar, savunma, güvenlik ve adalet olmak üzere 4 ana eksen üzerine odaklanmaktadır.

Bu politikalar ve bileşenlere olan eylemler KKTC kamu-kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi, geliştirilmesi, bütçe açığının önemli ölçüde giderilmesi, verimlilik çerçevesinde gelir artırıcı ve gider azaltıcı önlemlerin alınması, savunma sektörünün ihtiyaçlarının karşılanması ile sanayi ve ticaretin geliştirilmesi imzalanan mali protokolün önemli hedeflerinden bazılarıdır.

Türkiye ile KKTC arasında imzalanan 2022 yılı İktisadi ve Mali İş Birliği Anlaşması kapsamında, Türkiye’den 2022 yılı üçüncü çeyrek sonuna kadar altyapı yatırımları için yaklaşık 380 milyon TL, reel sektörün desteklenmesi için yaklaşık 69 milyon TL ve savunma harcamaları için ise yaklaşık 698

milyon TL kaynak aktarımı olmuştur. Bahsi geçen dönemde, kamu maliyesinin desteklenmesi için ise 560 milyon TL kaynak aktarılmıştır. Kısacası, Türkiye Cumhuriyeti’nden KKTC maliyesine 2022 yılı üçüncü çeyrek sonuna kadar toplamda 1 milyar 706 milyon TL kaynak aktarımı olmuştur.

2022 yılı ikinci çeyrekte, Türkiye’de Yeni Ekonomi Programı (YEP) 2021-2023 uygulamasına devam edilmiştir. Ayrıca, ekonominin 3 yıllık yol haritası niteliğini taşıyan 2023-2025 Orta Vadeli Program, 4 Eylül 2022 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Programa göre, 2022 yılında %5 oranında büyümesi beklenen Türkiye ekonomisine ilişkin büyüme tahminleri 2023 yılı için %5, 2024 ve 2025 yılları için %5,5 olarak belirlendi. 2022 yılsonunda %65 düzeyinde gerçekleşmesi beklenen TÜFE’ye ilişkin tahminler ise 2023-2025 dönemi için sırasıyla %24,9, %13,8 ve %9,9 olmuştur.

GKRY ise 17 Mayıs 2021 tarihinde AB’nin kurtarma fonlarından yararlanmak üzere sunduğu plana Avrupa Komisyonu tarafından onay verilmesiyle birlikte kapsamlı bir yapısal reform sürecine girmiş oldu. GKRY kurtarma planını uygulamayı başarırsa AB’den 1,2 milyar Euro temin edecektir. Söz konusu kaynağın 1 milyar Euro’luk kısmı hibe şeklinde sunulurken geriye kalan kısmı %0 faizli krediler kapsamında değerlendirilecektir.

GKRY planı, yeşil ve dijital geçişleri benimsyerek ortak Avrupa zorluklarını ele almak, ekonomik ve sosyal dayanıklılığı ve Tek Pazar’ın uyumunu güçlendirmek için Covid-19 krizine AB yanıtının bir parçasını oluşturuyor.

Avrupa Komisyonu, 9 Eylül 2021 tarihinde Kurtarma Fonları kapsamında GKRY’ne ön

finansman olarak 157 milyon Avroluk ödeme yapıldığını duyurdu. Ön finansmanın GKRY'ne tahsis edilen fonların %13'üne eşdeğer olduğu kaydedilmiştir. Bu ön finansman, GKRY'nin toparlanma ve dayanıklılık planında ana hatlarıyla belirtilen önemli yatırım ve reform önlemlerinin uygulanmasının başlatılmasına yardımcı olacağı bilgisi paylaşılmıştır. Avrupa Komisyonu, diğer ödemelerin ise GKRY'nin ulusal planında belirtilen yatırımların ve reformların uygulanmasına dayanarak yapılacağını belirtmiştir.

Kurtarma Planı kapsamında 1 milyar Avro hibe ve 200 milyon Avro kredi olmak üzere toplam 1,2 milyar Avro alacak olan GKRY, 2026 yılına kadar planda yer alan projeleri, reformları, politikaları ve stratejileri uygulaması gerekecektir.

Yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda çalışmaların sürdürüldüğüne dair GKRY hükümeti tarafından çeşitli defalar açıklama yapılmıştır.

7. KTTO POLİTİKA ÖNERİLERİ

30

Enerjiden emtiaya, hammaddeden lojistik maliyetlere kadar fiyatların arttığı bu dönemde, KKTC ekonomisi de olumsuz bir tablo çizmektedir. Bu süreçte, ekonomik faaliyetleri planlamak ve hızlandırmak amacıyla KTTO tarafından gündeme getirilen bazı politika önerileri şu şekildedir:

1. Asgari Ücretin Vergiden Muaf Olması: Yaşamakta olduğumuz enflasyonist ortam nedeni ile asgari ücretin tam bir yıl boyunca sabit kalması mümkün olamamıştır ve yakın bir gelecekte de mümkün olmayacaktır. Şimdiki durumda mali yıl içinde asgari ücrette yapılacak değişiklikler vergi tartışmalarına neden olmakta, asgari ücret alanlar vergiden muaf tutulsa bile benzer seviyede geliri olanlar vergi yükümlülüğü ile karşı karşıya kalabilmektedir. Asgari ücret düzenlemesiyle birlikte asgari ücretin ve asgari ücret düzeyindeki gelirlerin vergiden tam anlamı ile muaf olmasını sağlayacak yasal düzenlemeleri ivedilikle Cumhuriyet Meclisi'ne sevk edilmelidir.

2. Enflasyon Düzeltmesi ve Para Kambiyo Karları: Enflasyonun %100'ü aşacağının kesinleştiği bir ortamda faaliyet gösteren işletmelerin korunabilmesi bakımından enflasyon muhasebesinin devreye konulması, işletmelerin yoluna devam edebilmesi ve istihdamın devam etmesi bakımından bir zorunluluk olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, 27/1977 sayılı Vergi Usul Yasası'nın Enflasyon Muhasebesi uygulaması maddesi ile verdiği yetkiye dayanarak bilanço değerlerini (stok, maddi duran varlıklar ve sermaye – parasal değerler hariç) Maliye'nin Resmi Gazete'de yayınlacağı katsayıyla günün koşullarına getirmeli ve yapılacak bir yasa ile kambiyo geliri olanların

kambiyo gelirlerinin %50'sinin vergi matrahından indirim yapılması sağlanmalıdır.

3. Sosyal Sigorta Prim Desteği: İstihdamın korunması ve işsizliğin önlenmesine yönelik yürürlükte bulunan Sosyal Sigorta Prim Desteği, sektör ayırt edilmeksizin destek oranı %100 olarak devam ettirilmelidir.

4. Temettü ve Kurumlar Vergisi Oranının Düzenlenmesi: Şirketlerde dağıtılmayan kurum kazancı üzerinden vergi alınması işletmelerin finansal kaynaklarını azaltılmakta, sermaye yapılarının güçlendirilmesi olumsuz yönde etkilenmektedir. Dağıtılmayan kurum kazancı üzerinden (%15) stopaj alınmaması ve karın temettü olarak dağıtılması durumunda vergilendirilmesi (en fazla %5) ve diğer gelirlerle birleştirilmesi (kesin vergi olması) sağlanmalıdır. Böylelikle işletme bilançolarının daha gerçekçi düzenlenmesini ve bu tür gelir elde edenlerin ek yatırım yapmalarını teşvik edecektir. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Yasalarında gerekli değişikliği sağlayacak iki yasal düzenlemeler Odamız tarafından hazırlanmıştır.

5. Amortisman Bağı Sabit Kıymetlerin Katma Değer Vergisi: Amortisman bağı ekonomik kıymetlerin katma değer vergisinin bunların aktife girdiği veya kullanılmaya başlandığı vergilendirme döneminde bir defada indirim konusu yapılması sağlanmalıdır.

6. Gelir Vergisi Oranları: Gelir vergisi oranları yeniden düzenlenerek vergi yükü azaltılacak şekilde, düşük gelirli olanların daha düşük oranlarla vergilendirilmesi sağlanıp alım güçleri artırılabacaktır. Ayrıca ücret

maliyetleri azalacağından istihdamın artmasına katkı sağlayacaktır. Yüksek vergi oranları nedeniyle kayıt dışı bırakılan gelirler kayıt altına alınacağından belirli bir süre sonra vergi gelirlerinin artmasına olumlu katkısı olacaktır. Gelir Vergisi Yasasında gerekli değişikliği sağlayacak yasal düzenleme Odamız tarafından hazırlanmıştır.

7. Yatırım İndirimi: İşletmelerin yeni yatırımlarının vergilendirilmesi ile ilgili esaslar, yakın geçmişte yapılan düzenlemeler ile yatırımı teşvik edici değil, caydırıcı bir duruma getirilmişti. Ekonominin canlandırılması için yatırım gereklidir. Yatırım yoksa, ekonomik canlanma da olmayacaktır. Yatırım indiriminin ilk aşamada eski şekline dönüştürülmesi gerekmektedir.

8. Kamu Özel İşbirliği ve Özelleştirmeler: Kamu kaynağı kullanılmadan, özel sektörün dinamizminden faydalanılarak KKTC'deki mevcut ve yapılması planlanan liman, telekomünikasyon, toplu taşımacılık ve enerji yatırımlarının yerli sermayenin de katılımı ve katkılarıyla Kamu-Özel İşbirliği modeliyle yap işlet devret sisteminde gerçekleştirilmesine önem verilmelidir.

9. Şirket Tescil Konusu: İdari ve bürokratik engelleri azaltmaya yönelik atılması gereken en temel adımlardan bir tanesi kamu kurumlarının yetkilerinin (örneğin belge verme/onaylama yetkisi) mümkün olduğunca ilgili Odalara devredilmesidir. Kamu kurumlarındaki bürokratik işlem yükünün azaltılmasına da önemli katkı sağlayacak böylesi adımlar, kamu kurumlarının ilgili oldukları alanların geliştirilmesi ile ilgili politika, strateji ve önlemler üretip, geliştirmelerine de önemli katkı sağlayacaktır. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti'nin yapmış olduğu reform niteliğindeki düzenlemeler

örnek alınmalıdır. Şöyle ki; Türkiye'de şirket kuruluş reformu kapsamında 2003 yılında Türk Ticaret Kanunu'nda yapılan değişiklik ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yetkisinde olan şirket tescil belgesi verme yetkisi Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile Odalara devredilmişti. Yapılan düzenleme ile, reform öncesi 13 aşamalı ve 38 gün süren süreç, 2007 yılında 6 aşama ve 6 güne düşürülmüştür. Bugün ise, şirket kuruluş işlemleri aynı gün, tek merkezde (Odalar bünyesindeki Sicil Memurlukları) ve sadece 3 aşamada tamamlanmaktadır. Ekonomi ve Enerji Bakanlığına bağlı Şirketler Mukayyetliğinin şirket tescil etme yetkisinin Kıbrıs Türk Ticaret Odası'na devredilmesi için gerekli düzenlemelerin en kısa sürede başlatılmalıdır.

10.İthalatta KDV Ertelemesi: İthalat yapan işletmelerin bu enflasyonist ortamda finansmanda sıkıntı yaşamaması için 60 gün olan KDV erteleme süresinin 90 güne çıkarılması finansman sorunu yaşayan işletmeleri rahatlatacaktır.

11. FOB Bedel Üzerinden Vergilendirme: Uluslararası navlun fiyatlarındaki yükseliş, piyasadaki ürünlerin satış fiyatlarına olumsuz yönde maliyet artışı getirmektedir. Piyasanın ucuzlatılması hedefi doğrultusunda belli bir süreliğine gümrüklerde alınan bütün vergi ve harçlar FOB bedeli üzerinden hesaplanmalıdır.

12. Fiyat İstikrar Fonu: Devletin fon gelirlerinde en az düşüş sağlayacak kapsamda; akaryakıt, araç, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç, temel tüketim maddelerindeki fonlar kaldırılmalı ve ülke ekonomisi için katma değer yaratan yerli üretim alanlarında üreticilerin girdi maliyetlerinin

ucuzlatılması, pazarlama ve dış satım süreçlerinde sürekli olarak desteklenmelidir.

13. Kiraların Düzenlenmesi: Kira sözleşmelerinin Türk Lirası ile yapılmasını teşvik etmek amacıyla döviz cinsinden ve Türk Lirası cinsinden kira sözleşmelerinde alınan vergi stopaj oranları, aralarındaki fark %10 olacak şekilde (döviz cinsinden kira sözleşmelerinde kira stopajının %13'den %15'e çıkarılması ve Türk Lirası ile yapılan sözleşmelerde kira stopajının %8'den %5'e düşürülmesi) düzenlenmelidir.

14. Kredi Kartı Kullanımının Teşvik Edilmesi: Kredi kartı ve banka kartı kullanımının teşvik edilerek kayıt dışılığın önlenmesi için uygulamaya konan Kredi Kartı ve Banka Kartı ile kendi ihtiyaçları için yapılan harcamalardan %1 oranında iade uygulaması ile ilgili yasa yürürlükte olmakla birlikte gerektiği gibi uygulanmadığından ve oranın düşük olması nedeniyle arzulanan faydayı sağlamamıştır. İlgili yasanın teşvik edici olması ve kayıt dışılığın önlenmesi yönünde fayda sağlaması için oranın %2'ye çıkarılması ve uygulamanın kesintisiz olarak yapılması gerekmektedir.

15. Devreden KDV: Bir kısım işletmelerin sıfır veya indirimli KDV oranları ile satış yapması, bu faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için yapmış olduğu harcamalar nedeniyle yüklendiği KDV'nin tümünü indirme imkanı bulamamasına neden olmakta ve hesapları sürekli devreden KDV vermektedir. Bu durumda olan işletmeler devreden KDV kadar bir miktarı sürekli finanse etmek zorundadır. Bu işletmelerin mali yapısını bozmaktadır. Bu durumda olan işletmelere devreden KDV miktarı üç ayda bir iade edilmeli veya sosyal güvenlik, kurumlar vergisi

veya gelir vergisi yükümlülüklerine mahsup edilebilmelidir.

16. Şirket Hisselerinin Elden Çıkarılması: Ülkede kayıtlı yerel sermayeyi ve yabancı sermayeyi yatırıma teşvik etmek, kurumlaşmayı artırmak ve işletmelerin sermaye yapısının güçlenmesini sağlamak için şirket hisselerinin elden çıkarılmasında (devredilmesinde), hisseleri elde tutma süresi beş yıl ve daha fazla ise satış işleminde (devir işleminde) vergi aranmaması gerekmektedir. Ayrıca T.C. mukimlerinin KKTC de kayıtlı mahalli şirketlerde sahip oldukları hisselerin devir işlemlerinden elde ettikleri gelirlerin vergiden muaf tutulmuş olması KKTC vatandaşlarına haksızlığa neden olmaktadır. Benzer uygulamanın sağlanması vergi adaleti bakımından önemlidir. Bunun yapılması geliri elde edenin doğru beyanda bulunmasını sağlayacaktır.

17. Teşvik, Muafiyet ve İstisnalar: Teşvik, muafiyet ve istisnaların bütünlüklü olarak gözden geçirilmelidir.

18. Enerji: KIB-TEK yönetimi, siyasetten arındırılmalı, özerk olmalı yöneticilerin, Odamız dahil ilgili sivil toplum kuruluşlarının atayacağı profesyonel yöneticilerden oluşmalıdır. Enerji verimliliği yasası bir an önce ele alınıp sonuçlandırılmalı ve Enerji Üst Kurulu hayata geçirilmelidir.

19. E- Devlet: Kayıt dışılığın önlenmesi için çok önemli olan e-devlet, e-vergi ve e-gümrük gibi benzeri otomasyon ve online sistemlerin süratle geliştirilerek uygulamaya alınması gerekmektedir.

20. Kamu Reformu: Kamuda “vatandaş devlet için değil, devlet vatandaş için vardır” anlayışı doğrultusunda, kamunun

ekonomi üzerinde yük olmaktan çıkarılması ve ekonomiyi destekleyecek şekilde yapılandırılması amacıyla kamu reformunun hayata geçirilmesi talep edilmektedir. Kamu reformunun önemli bir bileşeni olan “Kamu Görevlileri Yasa Tasarısı”nın, ülkenin kanayan yarası olan müşavirlik sistemine son verecek, liyakate, performansa ve verimliliğe dayalı bir kamu yönetim sistemini sağlayacak şekilde yürürlüğe konması gerekmektedir.

21.Kamu Çalışma Saatlerinin Düzenlenmesi: Kamu çalışma saatleri kamusal hizmetlerin yürütülmesini yavaşlatarak, özel sektörün kamudan aldığı hizmetin kalitesini ve etkinliğini düşürmekte, maliyetini artırmaktadır. Özel sektör odaklı bir ekonomi yaratılması için kamu çalışma saatleri özel sektörü yavaşlatan değil, hızlandırarak, en kaliteli hizmeti sunma ve verimliliği artırma temelinde aşağıdaki şekilde düzenlenmelidir.

Kış Çalışma Saati:

Pazartesi – Cuma

- 08:30-12:30
- 13:30-17:30

Yaz Çalışma Saati:

Pazartesi – Cuma

- 08:30-12:30
- 13:30-16:30 **VEYA** 14:00 – 17:00

AÇIKLAMA

Bu bülten, Kıbrıs Türk Ticaret Odası (KTTO) tarafından, güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan elde edilen bilgi ve veriler kullanılarak hazırlanmıştır. KTTO, bu bilgilerin doğru, eksiksiz ve değişmez olduğunu garanti etmemektedir. Bu sebeple, okuyucuların, bu bülten-den elde edilen bilgilere dayanarak hareket etmeden önce, bilgilerin doğruluğunu teyit ettirmeleri önerilir ve bu bilgilere dayanılarak aldıkları kararlarda sorumluluk kendilerine aittir. Bilgilerin eksikliği ve yanlışlığından KTTO hiçbir şekilde sorumlu tutulamaz. Ayrıca, KTTO'nun tüm çalışanları ve danışmanlarının, herhangi bir şekilde bilgiler dolayısıyla ortaya çıkabilecek doğrudan veya dolaylı zararlarla ilgili herhangi bir sorumluluğu yoktur. Bunlara ilaveten, KTTO, bültenlerin internet üzerinden e-posta yoluyla alınması durumunda virüs, hatalı gönderim veya diğer herhangi bir teknik sebepten dolayı alıcının donanımına veya yazılımına gelebilecek herhangi bir zarardan dolayı sorumlu tutulamaz.

Kıbrıs Türk Ticaret Odası

Adres: 90, Bedrettin Demirel Caddesi, Lefkoşa – KKTC

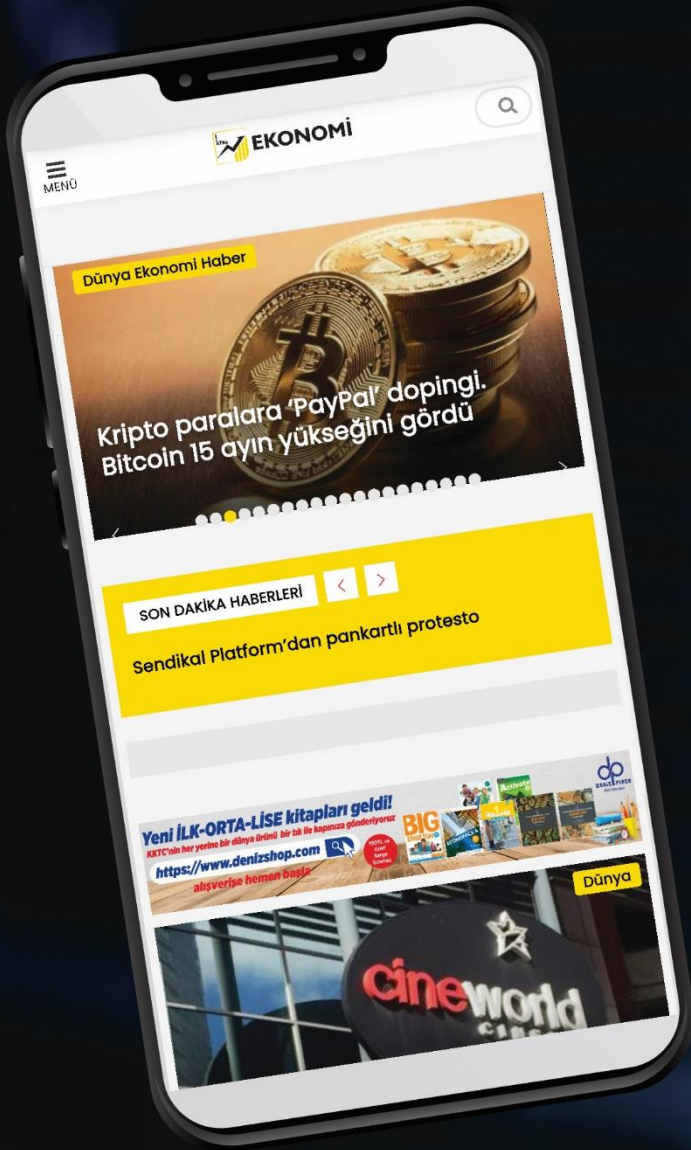
Tel.: 0392 228 37 60 Faks: 0392 228 30 89

E-Posta: ktto@ktto.net

EKONOMİ

YAYIN HAYATINA BAŞLADI

Ülkemizdeki ve dünyadaki ekonomi haberleri ve gelişmeleri, piyasalardaki son durum ve iş dünyasına dair tüm bilgileri takip edebileceğiniz ve aylık olarak yayımlanan **Ekonomi Gazetemizdeki** röportajlara da ulaşabileceğiniz **KTTO Ekonomi Gazetesi** haber portalı yayın hayatına başlamıştır.

Haber portalına telefon uygulamasından, Facebook ve internet sayfasından ulaşabilirsiniz.

www.kttoekonomigazetesi.com

[@kttoekonomigazetesi](https://www.facebook.com/kttoekonomigazetesi)

KKTC'DE EKONOMİNİN NABZINI TUTUYORUZ...